URZĄD MARSZAŁKOWSKI
WOJEWÓDZTWA WARMIŃSKO-MAZURSKIEGO
DEPARTAMENT TURYSTYKI I SPORTU

10-052 Olsztyn, ul. Mariańska 3
T: +48 89 521 69 00
E: dt@warmia.mazury.pl
W: www.warmia.mazury.pl

EGZEMPLARZ BEZPŁATNY

Atrakcje turystyczne Warmii i Mazur

www.mazury.travel

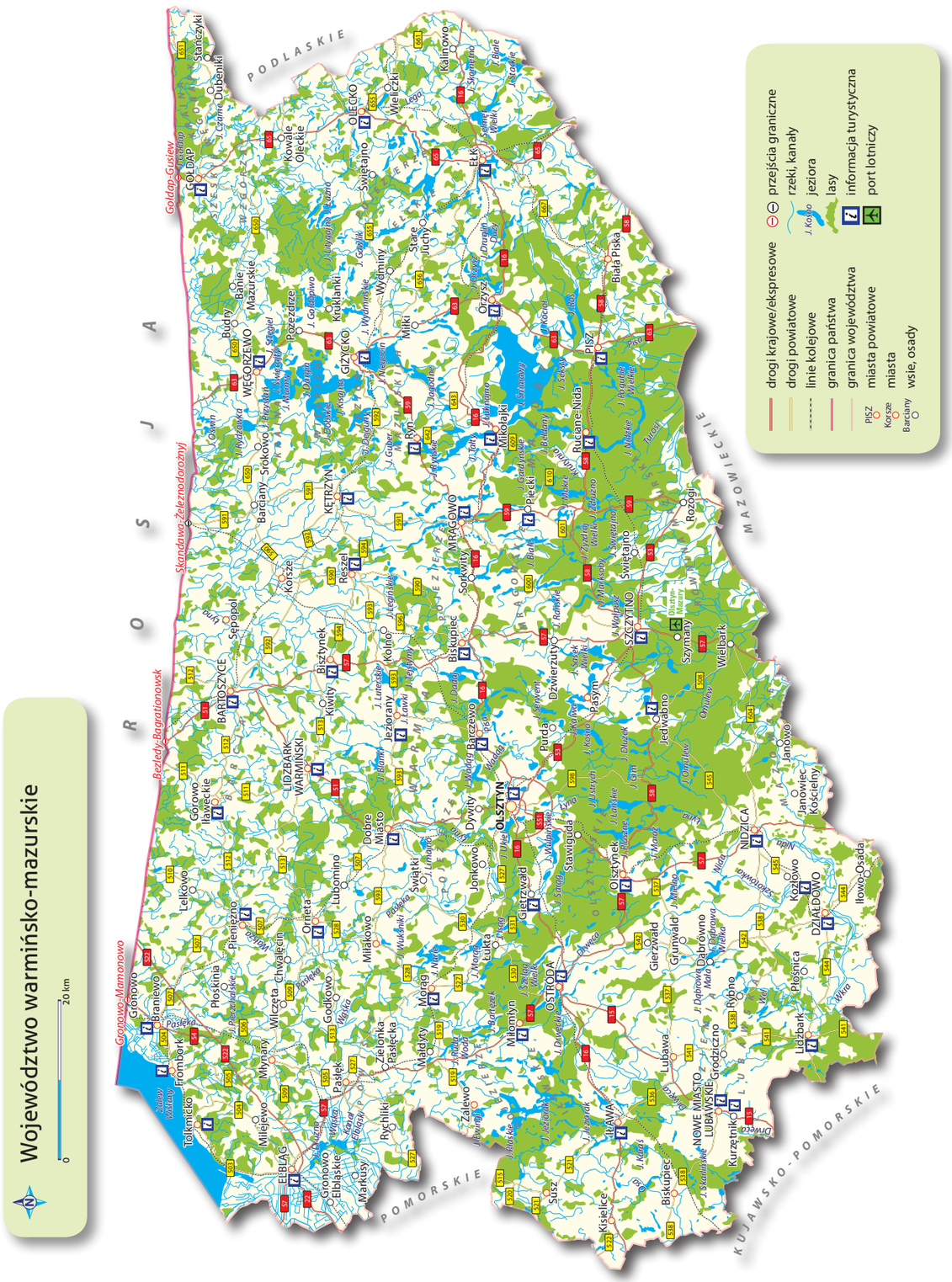
Województwo warmińsko-mazurskie
0
20 km
drogi krajowe/ekspresowe
drogi powiatowe
linie kolejowe
granica państwa
granica województwa
miasta powiatowe
miasta
wsie, osady
przejścia graniczne
rzeki, kanały
jeziora
lasy
informacja turystyczna
port lotniczy
PISZ
Korsze
Barciany
PODLASKIE
MAZOWIECKIE
POMORSKIE
KUJAWSKO-POMORSKIE
Gołdap-Gusiew
Skandawa-Żeleznodorożnyj
Bezledy-Bagrationowsk
Gronowo-Mamonowo
GOŁDAP
WĘGORZEWO
KĘTRZYN
RYN
MIKOŁAJKI
RUCIANE-NIDA
PISZ
ELK
OLECKO
GIŻYCKO
MRĄGOWO
SORKWITY
BISKUPIEC
BARTOSZYCE
LIDZBARK WARMIŃSKI
OLSZTYN
DZIERZĄTNO
SZCZYTNO
JEDWABNO
NIDZICA
DZIAŁDOWO
ILAWA
NOWE MIASTO LUBAWSKIE
GRODZIŃSKO
LUBAWA
GIERŁOŻ
OSTRÓDA
ELBLĄG
TOLKMICKO
FROMBORK
BRANIEWO
GRONOWO
ORZYSZ
Stańczyki
Dubeniki
Kalinowo
Świętajno
Stare Juchy
Białe Piska
Rozogi
Kolno
Jeżorany
Dobre Miasto
Lidzbark
Janowo
Iłowo-Osada
Kozłowo
Szymany
Wielbark
Biskupiec
Kisielice
Susz
Morąg
Pasłęka
Tolkmicko
Frombork
Braniewo
Gronowo
Markusy
Rychliki
Zalewo
Pasłęka
Miłomłyn
Ostróda
Iława
Kurzętnik
Rybno
Grodziczno
Płaścica
Lubawa
Gierzwałd
Grunwald
Dąbrowno
Olsztynek
Jedwabno
Dźwierzuty
Pasym
Puda
Barczewo
Dywity
Olsztyn
Stawigude
Gietrzwałd
Lukta
Jonkowo
Łęgajny
Świątki
Dobre Miasto
Lubomino
Orneta
Godkowo
Milakowo
Chwałęcin
Wilczęta
Płoskinia
Pieniężno
Lelkowo
Gołdap
Budry
Bańki
Mazurskie
Pozezdrze
Kruklanki
Wydminy
Milki
Barciany
Sróków
Korsze
Reszel
Bisztynek
Kiwity
Kolno
Sępopol
Bartoszyce
Lidzbark Warmiński
Gołdap
Olecko
Ełk
Giżycko
Mikołajki
Ruciane-Nida
Pisz
Rozogi
Szczytno
Olsztyn
Ostróda
Iława
Elbląg
Frombork
Tolkmicko
Braniewo
Gronowo
Morąg
Sorkwity
Biskupiec
Kętrzyn
Reszel
Korsze
Barciany
Węgorzewo
Ełk
Olecko
Świętajno
Orzysz
Pisz
Mikołajki
Ryn
Giżycko
Ruciane-Nida

Atrakcje turystyczne Warmii i Mazur

www.mazury.travel

WARMIA MAZURY®

Spis treści

Rozdział I. Poznaj atuty regionu **3**
Rozdział II. Co ciekawego w regionie? **9**
Przyroda Warmii i Mazur 11
Echa historii 19
Zabytki 26
Zamki gotyckie 26
Gotyckie kościoły 30
Sanktuaria i inne zabytki sakralne 33
Fortyfikacje 36
Dwory i pałace 39
Inne ciekawe obiekty 40
Kultura i sztuka 41
Muzea i galerie 41
Kuchnia regionalna 45
Rozdział III. Jak zwiedzać Warmię i Mazury? **47**
Dojazd i komunikacja w regionie 48
Szlaki regionu 48
Szlaki tematyczne 49
Szlaki rowerowe 54
Szlaki wodne 56
Atrakcje zimowe 63
Stoki i wyciągi narciarskie 63
Komfortowy wypoczynek 64
Rozdział IV. Co się dzieje? **65**
Muzyka 66
Folklor 66
Country 66
Hip-hop 66
Jazz 66
Poezja śpiewana 67
Reggae 67
Rock 67
Szanty 68
Koncerty organowe 68
Teatr 69
Inscenizacje historyczne 69
Sport 70
Sporty motorowe 70
Regaty 70
Bojery 71
Pokazy lotnicze 71
Inne ciekawe wydarzenia 71
Informacje praktyczne **72**
Informacja turystyczna 72
Zagraniczne Ośrodki Polskiej Organizacji Turystycznej 72
Region w sieci 72

Rozdział I.

Poznaj atuty regionu

Poznaj atuty regionu

Województwo warmińsko-mazurskie leży w północno-wschodniej części Polski. W jego granicach znajdują się trzy krainy historyczne: Warmia, Mazury i Powiśle. Pod względem geograficznym są to głównie tereny pojezierzy Mazurskiego i Iławskiego, a częściowo również Chełmińsko-Dobrzyńskiego i Litewskiego, Pobrzeża Gdańskiego i Niziny Staropruskiej.

Do regionu jest coraz łatwiej dotrzeć dzięki drogom ekspresowym i szybkim połączeniom kolejowym. Samoloty lądują w Porcie Lotniczym Olsztyn-Mazury w Szymanach (60 km od Olsztyna). Na lotnisku i w wielu miastach działają wypożyczalnie samochodów. Z Szyman do Olsztyna można też wygodnie dojechać pociągiem i autobusem.

Doskonałe miejsce do wypoczynku

Region słynie z natury i czystego powietrza. By chronić przyrodę utworzono rezerwaty i parki krajobrazowe. Największym z tych ostatnich jest Mazurski

Port Lotniczy Olsztyn-Mazury, fot. arch. PLOM

Park Krajobrazowy, obejmujący jezioro Śniardwy i tereny Puszczy Piskiej.

Walory krajobrazowe sprzyjają różnym formom turystyki i rekreacji, więc region należy do ulubionych miejsc wypoczynku gości z Polski i zagranicy. Czekają tu na nich nowoczesne hotele, ośrodki spa, kompleksy rekreacyjne nad jeziorami, restauracje z regionalnym jedzeniem i gospodarstwa agroturystyczne.

Żeglarzy przyciąga bogactwo jezior, a szczególnie Szlak Wielkich Jezior Mazurskich (ok. 130 km), wiodący z Węgorzewa przez Giżycko i Mikołajki do Pisza (z odgałęzieniami do Rynu i Rucianego-Nidy). Nad Wielkimi Jeziorami i w kompleksie Jezioraka uruchomiono kilkanaście ekomarin, które łączą dbałość o środowisko z wygodą wodniaków. Nowoczesne porty powstały też nad Zalewem Wiślanym.

Po Wielkich Jeziorach, Kanale Elbląskim i Zalewie Wiślanym w sezonie kursują statki wycieczkowe.

Mikołajki,
fot. arch. UMWWM

Jezioro Kisajno,
fot. arch. UMWWM

Kajakami można pływać po trasach liczących ok. 1200 km. Najbardziej znanym szlakiem jest Krutynia (95 km). Inne malownicze trasy spływów to m.in. Łyna (196 km) i jej dopływy (Marózka, Symsarna, Wadąg, Kośna), Drwęca (79 km w granicach regionu) i jej dopływ Wel (98 km).

Atrakcji wodnych można zażywać przez cały rok – w aquaparkach w Olsztynie, Pluskach i Mikołajkach, a także w Termach Warmińskich w Lidzbarku Warmińskim, korzystających z wód termalnych. Na miłośników jazdy rowerem czekają liczne trasy, na czele ze Wschodnim Szlakiem Rowerowym Green Velo, którego odcinek w regionie liczy blisko 400 km. Uprawianie narciarstwa umożliwiają stoki, spośród których najdłuższe trasy oferuje ten w Kurzętniku.

Odwiedź Olsztyn, Elbląg i Ełk

Największe miasta regionu to znakomite bazy wypadowe do jego zwiedzania. Położony na Warmii Olsztyn jest stolicą województwa i jego centrum kulturalnym

Lidzbark Warmiński - Termy Warmińskie, fot. arch. UMWWM

Olsztyn - katedra św. Jakuba, fot. arch. UMWWM

(teatr, filharmonia, muzea). Przyciąga atrakcyjnym położeniem (15 jezior w jego granicach), plażami i centrum rekreacyjnymi nad jeziorem Ukiel, gotyckimi zamkiem i konkatedrą. Jego Stare Miasto kusi knajpkami i klubami. Przez cały rok dzieje się tutaj coś ciekawego, a w wakacje odbywa się Olsztyńskie Lato Artystyczne.

Najstarsze miasto regionu to leżący na Powiślu Elbląg. Jego starówka, która przed II wojną światową dorównywała urodą gdańskiej, obecnie odzyskuje dawną świetność. Góruje nad nią gotycka katedra z wysoką na 97 m wieżą, na której jest punkt widokowy. W mieście działają teatr i muzeum z nowoczesnymi ekspozycjami historycznymi. Rzeka Elbląg łączy miasto z Zalewem Wiślanym oraz z jeziorem Druzno, z którego Kanałem Elbląskim można dopłynąć do Ostródy i Iławy.

Ełk to największy ośrodek miejski Mazur. Jego szczególną atrakcją turystyczną jest zabytkowa Ełcka Kolej Wąskotorowa. Inny atut to malownicze położenie nad Jeziorem Ełckim. W mieście odbywają się imprezy ka-

Elbląg - panorama miasta, fot. arch. UMWWM

Ełk - Jezioro Ełckie, fot. arch. UMWWM

baretowe, folklorystyczne, sportowe (m.in. Mazurskie Zawody Balonowe).

Znajdź swoje miejsce w regionie

Frombork słynie ze Wzgórza Katedralnego z majestatyczną archikatedrą oraz z astronoma Mikołaja Kopernika, który pracował tu nad teorią heliocentryczną. Latem urokliwe miejscowości Mazur stają się gwarnymi ośrodkami życia wodniackiego. Prym wiodą w tym Giżycko i Mikołajki, znane wśród turystów są także: Węgorzewo, Ruciane-Nida, Pisz, Mrągowo, Ostróda i Iława.

W regionie zadomowił się narodzony we Włoszech ruch Cittaslow, do którego obecnie należy ponad 260 miast z 30 krajów. To miejscowości wolne od zgiełku, które tworzą warunki do wypoczynku, troszczą się o zabytki i środowisko oraz promują lokalną kulturę. Pierwszym polskim miastem Cittaslow był Reszel. Potem do sieci przystąpiły: Biskupiec, Biszty-nek i Lidzbark Warmiński. Obecnie należą do niej 22 miejscowości z regionu (w tym będąca uzdrowiskiem Gołdap).

Wielkim atutem są smaki regionalnej kuchni. Do Sieci Dziedzictwa Kulinarnego „Warmia Mazury Powiśle" należą producenci żywności i lokale, oferujące wyroby i dania przygotowane według tradycyjnych receptur. Latem w wielu miejscowościach są organizowane festiwale kulinarne.

Wciąż dzieje się coś ciekawego

Spośród mnóstwa interesujących imprez najbardziej znaną jest inscenizacja bitwy pod Grunwaldem. Okres napoleoński przypomina rekonstrukcja bitwy pod Heilsbergiem, czyli Lidzbarkiem Warmińskim, a pierwszą wojnę światową – inscenizacja starć podczas Operacji Boyen w Giżycku.

W regionie odbywa się największa impreza motorowa w kraju, czyli Rajd Polski z bazą w Mikołajkach. Rozgrywane są też liczne regaty żeglarskie, zawody biegowe, triathlonowe, rowerowe. Jedne z największych pokazów lotniczych w Polsce – Mazury AirShow – odbywają się nad jeziorem Niegocin w Giżycku i na lotnisku Kętrzyn Wilamowo.

Miłośnicy muzyki znajdą festiwale prezentujące jej różne gatunki: country (Mrągowo), rock (Węgorzewo), hip-hop (Giżycko), reggae (Ostróda), jazz (Iława), szanty (Mikołajki, Giżycko), poezję śpiewaną (Olsztyn). Popularność zyskuje Green Festiwal w Olsztynie. Wielu fanów mają też imprezy kabaretowe (Lidzbark Warmiński, Ełk, Mrągowo).

Mrągowo - amfiteatr nad jeziorem Czos, fot. arch. UMWWM

Rozdział II.

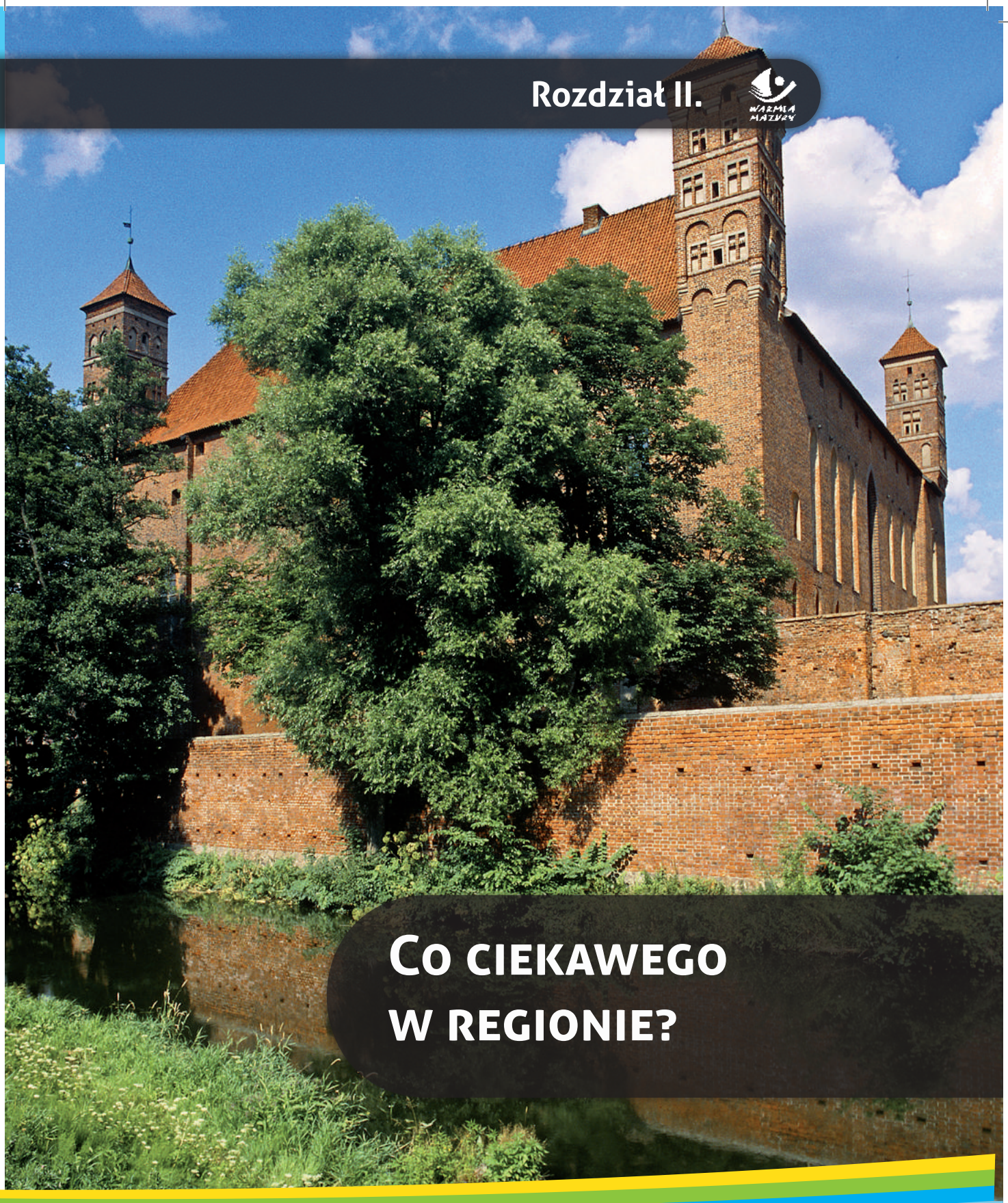

Co ciekawego w regionie?

Co ciekawego w regionie?

Warmińsko-mazurskie kojarzy się przede wszystkim ze wspaniałymi jeziorami i rozległymi lasami – krajobrazem znanym na całym świecie. Walory regionu nie ograniczają się jednak tylko do pięknej przyrody – Warmia i Mazury to także obszar niezwykle interesujący pod względem kulturowym. O burzliwych dziejach tych ziem i skomplikowanych losach ich mieszkańców przypomina wiele niezwykłych obiektów.

Mazury Cud Natury

Wielkie Jeziora Mazurskie to jedyny polski kandydat w konkursie na Siedem Nowych Cudów Natury, ogłoszonym przez szwajcarską fundację New7Wonders. Z ponad 400 zgłoszonych nominacji z 224 krajów internauci i eksperci wyłonili 28 finalistów. Wśród nich – obok m.in. Wielkiego Kanionu, Wysp Galapagos, wulkanu Wezuwiusza czy Morza Martwego – polską Krainę Wielkich Jezior Mazurskich. Tym samym Mazury uznano za jedno z 28 najpiękniejszych miejsc na Ziemi i jedno z 5 najpiękniejszych miejsc w Europie.

Mazury – cud natury. . ., fot. GEP Chroszcz
fot. arch. UMWWM

Przyroda Warmii i Mazur

Mazury znane są także jako Kraina Tysiąca Jezior. Tak naprawdę zbiorników wodnych jest tu znacznie więcej – ponad 2 tysiące jezior o powierzchni powyżej 1 ha. Wody zajmują ponad 6% powierzchni regionu, a rzeki i połączone kanałami jeziora tworzą malownicze szlaki wodne. Pod względem przyrodniczym niewątpliwie wyróżnia się Kraina Wielkich Jezior Mazurskich – z największym w Polsce zespołem jezior połączonych kanałami. To tu leżą Śniardwy (o powierzchni 113,8 km^2) i Mamry (o powierzchni 104,4 km^2) - największe akweny w Polsce.

Jeziora Pojezierza Mrągowskiego, jednego z najpiękniejszych zakątków Mazur, nie są wprawdzie tak duże jak Wielkiej Krainy, ale na pewno równie malownicze. Mają zazwyczaj wydłużony kształt i strome brzegi, są też głębokie. Właśnie na Pojezierzu Mrągowskim znajdują się jedne z najgłębszych jezior Warmii i Mazur: Babięty Wielkie (65,0 m głębokości) oraz Piłakno (56,6 m). Pojezierze Iławskie, w zachodniej części województwa, wyróżnia natomiast Jeziorak – najdłuższe jezioro w Polsce (27 km). Dzięki Kanałowi Iławskiemu jezioro łączy się z Kanałem Elbląskim, a dalej - z rzeką Elbląg i Zalewem Wiślanym, stanowiąc fragment znanego szlaku wodnego.

Warmia i Mazury to również **rzeki**. Do najważniejszych należą Łyna, Drwęca i Pasłęka. Łyna (264 km długości, w Polsce 190 km), największa rzeka regionu, jest lewostronnym dopływem Pregoły. Bierze początek w pobliżu wsi Łyna, położonej nieopodal Nidzicy.

Drwęca (207 km), prawy dopływ Wisły, wypływa w okolicy Drwęcka koło Olsztynka. Dzięki Kanałowi

Łyna - najdłuższa rzeka regionu,
fot. arch. UMWWM

Elbląskiemu jest połączona z Zalewem Wiślanym, stanowiąc malowniczy szlak kajakowy. Do Zalewu Wiślanego uchodzi Pasłęka (169 km). Bierze ona początek w Gryźlinach, miejscowości położonej pomiędzy Olsztynkiem a Stawigudą.

Najbardziej znaną rzeką Mazur jest jednak Krutynia (100 km). Prowadzi nią niezwykle popularny szlak kajakowy (zob. s. 59).

Przyrodniczym bogactwem regionu są też **lasy**, pozostałości po dawnych puszczach. Zajmują one 31% powierzchni województwa. Największe kompleksy leśne rozciągają się w środkowej i południowej części Warmii i Mazur. Ogromne wrażenie robią zwarte drzewostany Puszczy Piskiej, fragmenty nieprzebytej niegdyś kniei. Większość jej obecnego terytorium porastają bory sosnowe i sosnowo-świerkowe. Występuje tu tzw. sosna mazurska (piska), która odznacza się szybkim wzrostem (osiąga do 40 m) i wysmukłą koroną. Inny rozległy kompleks

Puszcza Piska, fot. GEP Chroszcz

Krutynia - na szlaku kajakowym, fot. arch. UMWWM

Królestwo sosny

W lasach Warmii i Mazur dominuje sosna. By zobaczyć, jak wspaniałe mogą to być drzewa, warto przejść się po **rezerwacie Sosny Taborskie** (w pobliżu wsi Tabórz). Ochroną objęto w nim wspaniały starodrzew sosny taborskiej – odmiany geograficznej sosny zwyczajnej. Strzeliste drzewa mają około 250 lat i sięgają 40 metrów. Gładkie, wysmukłe pnie, bez guzów i sęków, o dobrych walorach wytrzymałościowych uznawano niegdyś za doskonały materiał do budowy masztów żaglowców. W 1900 roku na światowej wystawie w Paryżu sośnie taborskiej nadano nawet miano najlepszego sosnowego surowca świata.

Przez rezerwat prowadzi ścieżka ekologiczna, tworząca pętlę o długości 1,5 km. Wzdłuż ścieżki ustawione zostały ilustrowane tablice edukacyjne.

Rezerwat Sosny Taborskie, fot. J. Pruszyńska

leśny – Puszcza Napiwodzko-Ramucka – jest ostoją wielu zagrożonych gatunków ptaków. We wschodniej części regionu zachowały się Puszcza Borecka i Puszcza Romincka. Ta ostatnia charakterem przypomina leśne kompleksy dalekiej Północy, dlatego często nazywana jest polską tajgą.

Ochrona przyrody

Warmia i Mazury są niezwykle cenne pod względem przyrodniczym. Występują tu liczne chronione i reliktowe (czyli rosnące na ograniczonym, niedużym obszarze) gatunki flory. W samej Puszczy Piskiej oznaczono 900 gatunków roślin naczynio-

Mazurski Park Krajobrazowy, fot. GEP Chroszcz

wych, co stanowi 40% stanu flory Polski. Rozległe kompleksy leśne są ostoją dużych ssaków, m.in. wilków i rysi. Nad brzegami jezior oraz na bagnach gnieżdżą się liczne gatunki ptaków, w tym wiele uznanych za zagrożone wyginięciem.

Najcenniejsze przyrodniczo obszary objęto ochroną. W regionie istnieje **osiem parków krajobrazowych i ponad sto rezerwatów przyrody**. Najbardziej znany i największy jest **Mazurski Park Krajobrazowy**, który chroni Puszczę Piską i największe polskie jezioro – Śniardwy. **Park Krajobrazowy Wzgórz Dylewskich** (15 km na południe od Ostródy) obejmuje zasięgiem najwyższą, zachodnią część Garbu Lubawskiego, zwaną właśnie Wzgórzami Dylewskimi. Najwyższy szczyt parku – **Górę Dylewską** (312 m n.p.m.) – wieńczy 37-metrowa wieża widokowa. Z wzniesienia roztacza się rozległy widok na okolicę. Prawie jak w górach można też poczuć się w **Parku**

Widok z Góry Dylewskiej, fot. J. Pruszyńska

Kraina Wielkich Jezior Mazurskich to ostoja niezwykłych gatunków flory..., fot. GEP Chroszcz

Krajobrazowym Wysoczyzny Elbląskiej. Wyróżniają go piękne, głębokie doliny erozyjne wytworzone przez wartko płynące potoki.

Oprócz tego w województwie funkcjonują **parki**: **Brodnicki**, **Górznieńsko-Lidzbarski** (w granicach województwa warmińsko-mazurskiego tylko ich fragmenty), **Puszczy Rominckiej**, **Pojezierza Iławskiego** oraz **Welski**.

Z licznych rezerwatów do rangi światowej urasta **rezerwat faunistyczny Jezioro Łuknajno**. Przebywa w nim nawet do 2 tysięcy łabędzi. W rezerwacie gniazdują też inne ciekawe ptaki – łącznie 96 gatunków, wśród nich niezwykłe kaczki: rożeniec, płaskonos, hełmiatka i gągoł. W niewielkiej odległości od ostoi mają miejsca lęgowe ptaki drapieżne: orlik krzykliwy, kania czarna i rdzawa, trzmielojad, bielik i rybołów. Polujące ptaki można obserwować z kilku wież widokowych, ustawionych na obrzeżu rezerwatu. Rezerwat Jezioro Łuknajno

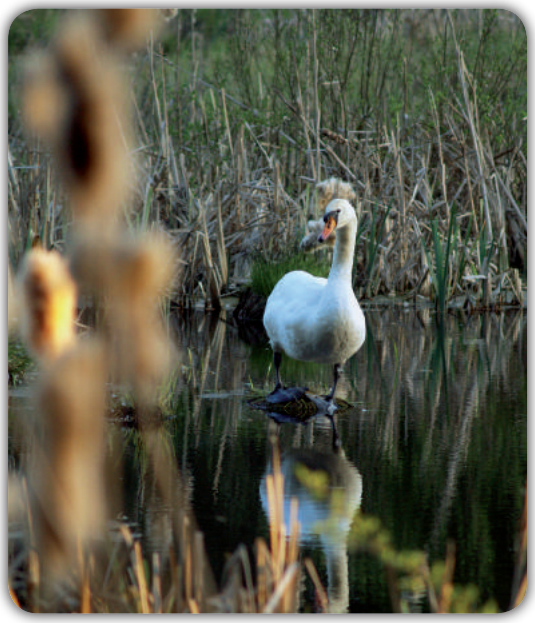

... i fauny,
fot. J. Pruszyńska
fot. GEP Chroszcz

Jezioro Świętajno, fot. arch. UMWWM

ze względu na swoje wyjątkowe walory został wpisany na światową listę rezerwatów biosfery. Znalazł się też w spisie Ramsar (Konwencja Ramsar chroni obszary wodno-błotne mające znaczenie międzynarodowe, zwłaszcza jako środowisko życia ptaków), podobnie jak rezerwaty: Jezioro Siedmiu Wysp (Oświn), Jezioro Drużno i Jezioro Karaś.

Innym niezwykle ciekawym rezerwatem jest **rezerwat krajobrazowy Źródła Rzeki Łyny**. Ciągnie się on na wschód od wsi Łyna (w powiecie nidzickim). Ze źródeł wysiękowych powstają tam dziesiątki strużek i strumyków, które spływają stromymi zboczami na dno wąwozu i – łącząc się – dają początek Łynie. Chroniony teren można zwiedzać – oznakowane trasy zaopatrzono w mostki, schodki i platformy widokowe.

O przyrodniczej randze Warmii i Mazur świadczą również tereny zaliczane do europejskiej **sieci Natura 2000**. Jest tu ich wyjątkowo dużo – łącznie obejmują ponad 6% powierzchni województwa. Sieć Natura 2000 chroni siedliska przyrodnicze oraz gatunki, które uważa się za cenne i zagrożone w skali całej Europy. W regionie warmińsko-mazurskim wyznaczono 17 obszarów specjalnej ochrony ptaków (m.in. Bagna Nietlickie, Dolina Pasłęki czy jeziora Dobskie, Druzno, Łuknajno i Oświn) oraz 43 obszary specjalnej ochrony siedlisk (m.in. była kwatera Hitlera w Gierłoży – doskonałe zimowisko dla nietoperzy).

Jako ostatnie do sieci Natura 2000 dołączyły Ostoja Napiwodzko-Ramucka, gdzie występują żółwie błotne i wilki; Ostoja Piska, na terenie której są nie tylko cenne skupiska leśne, ale żyją też wilki, bobry i wydry; oraz przydrożne Aleje Pojezierza Iławskiego, chroniące pachnicę dębową, czyli nadrzewnego chrząszcza.

Powrót sokoła wędrownego

Latem 2011 roku, w rezerwacie Las Warmiński (na południe od Olsztyna), zamontowano wysoko na drzewach specjalne gniazda, w których umieszczono kilka dopiero co wyklutych sokołów wędrownych. Ptaki spędziły w tych gniazdach kilkanaście dni, podczas których były dokarmiane. Potem opuściły schronienie, rozpoczynając samodzielne życie.

Populacja sokoła wędrownego na Warmii i Mazurach wyginęła w latach 60. XX wieku. Stosowany był wówczas DDT – środek ochrony roślin, który odkładał się w organizmach ptaków. W rezultacie składane przez samice jaja miały zbyt cienką skorupkę, która pękała podczas wysiadywania.

Sokół wędrowny, fot. iStockphoto.com

Ryś,
fot. F. Heryan

Rysie w Puszczy Piskiej

Rysie zostały wytępione w Puszczy Piskiej w latach 90. XX wieku. Ich reintrodukcją, czyli powtórnym wprowadzeniem na ten teren, zajmuje się m.in. Park Dzikich Zwierząt. Wybudowano tu specjalne ogromne woliery, w których żyją dorosłe osobniki. Młode, wkrótce po urodzeniu, mogą niewielkim otworem wydostać się z woliery do lasu, bezboleśnie rozpoczynając życie na wolności.

Warto odwiedzić
Kadzidłowo – Park Dzikich Zwierząt

W ukrytym w Puszczy Piskiej Kadzidłowie na obszarze 100 ha znalazły schronienie zwierzęta, spośród których wiele obecnie trudno zobaczyć na wolności. Oprócz sympatycznych koników polskich, danieli i jeleni, są również wzbudzające respekt: wilk, ryś, żubr czy bizon. Nie brakuje też interesujących ptaków. Większość zwierząt w parku jest zaprzyjaźniona z człowiekiem. Do niektórych zagród można wejść, a nawet karmić zwierzęta. Ze względu na rozległość parku zwiedzanie odbywa się tylko z przewodnikiem.

Więcej na: www.kadzidlowo.pl

Kosewo Górne – ferma jeleniowatych

Na granicy Mazurskiego Parku Krajobrazowego, w Kosewie Górnym nad jeziorem Kuc, znajduje się ferma jeleniowatych – naukowa stacja badawcza Polskiej Akademii Nauk. Główną atrakcję turystyczną stanowi tu spacer wśród oswojonych jeleni pasących się na pięknie położonych pastwiskach (nieodzowne dobre buty) oraz wizyta u danieli, muflonów i saren. Można też obejrzeć jelenie sika oraz zajrzeć do muzeum, gdzie znajduje się imponujący zbiór poroży jeleniowatych. Zwiedzanie odbywa się z przewodnikiem.

Więcej na: www.kosewopan.pl

Park Dzikich Zwierząt to wspaniała przyrodnicza przygoda nie tylko dla najmłodszych,
fot. GEP Chroszcz

Daniele na pastwiskach można spotkać w Kosewie Górnym,
fot. GEP Chroszcz

Popielno – koniki polskie

W malowniczym Popielnie nad Śniardwami od wielu lat prowadzi się badania nad dziko żyjącym na Półwyspie Wierzba konikiem polskim. Konie te wywodzą się bezpośrednio od dzikich koni, czyli tarpanów. Żyją w tabunach w utworzonym specjalnie dla nich rozległym rezerwacie. Znalazły w nim doskonałe miejsce schronienia, o czym świadczy choćby to, że dożywają tu sędziwych 30 lat. W lesie, w którym przebywają, wytyczono ścieżki przyrodnicze (10 km i 6 km) pozwalające poznać różne zbiorowiska leśne i gatunki roślin. Stacja prowadzi też hodowlę koników tradycyjnym systemem stajennym.

Więcej na: www.popielno.pl

Żywkowo – bociania wieś

Bocian biały to symbol Warmii i Mazur. Tereny te są bowiem najliczebniejszą w Europie ostoją sympatycznych boćków. Ptaki mają nawet swoją własną wieś – Żywkowo. Do tej malutkiej osady, położonej pół kilometra od granicy polsko-rosyjskiej, przylatuje co roku blisko 100 bocianów, odlatuje natomiast ponad dwa razy tyle. Wiosną i latem można obserwować, jak ptaki żerują na łąkach oraz jak młode uczą się latać. W okolicy wsi wytyczono ścieżkę edukacyjną między Żywkowem a Toprzynami. Dwukilometrową trasę można pokonać rowerem, a ustawione na niej tablice przybliżają ekologię boćków.

Bocian biały to symbol Warmii i Mazur, fot. arch. UMWWM

Popielno - hodowla konika polskiego, fot. arch. UMWWM

Echa historii

Przygoda z Warmią i Mazurami zaczyna się najczęściej od przyrody i pięknych krajobrazów. Dopiero później, kiedy wejdzie się do kilku kościołów, zwiedzi fortyfikacje i zamki, natknie się na leśne cmentarze, pojawiają się pytania o zawiłe losy tej krainy i dzieje jej mieszkańców.

Historia Warmii i Mazur jest nierozerwalnie związana z historią Prusów, należących do ludów bałtyckich, zamieszkujących te tereny od VI wieku p.n.e. Plemiona Prusów nie wytworzyły państwa, łączyła je natomiast wspólnota kulturowa: język, tradycja i religia. Niewiele też o nich wiadomo, bo nie pozostawiły przekazów na piśmie. Prusowie byli rolnikami i zbieraczami bursztynu (jantar wydobywano tu metodą odkrywkową, a potem bursztynowym szlakiem wożono nad Morze Śródziemne, gdzie był na niego ogromny popyt). Zmarłych palili na stosach, a prochy składali w urnach, które następnie zakopywali w ziemi. Czcili kilka bóstw, m.in. Perkuna – boga wojny, i Curche – bóstwo urodzaju. W Europie przełomu X i XI wieku Prusowie byli jednym z ostatnich ludów pogańskich, co przyczyniło się do ich zguby. Na początku XIII wieku Konrad Mazowiecki uznał, że chrystianizacją Prusów powinni zająć się Krzyżacy. W 1230 roku zakon rozpoczął więc podboje.

Rycerze zakonni, rys. arch. iStockphoto.com

Na Warmii i Mazurach możemy zobaczyć wiele śladów dawnej kultury i historii, fot. GEP Chroszcz

Na opanowanie tych ziem Krzyżacy poświęcili kilkadziesiąt lat, a drogę ich podbojów znaczyły warowne grody i zamki. W 1243 roku papież Innocenty IV podzielił ziemię pruską (zarówno tę już zdobytą, jak i jeszcze niepodbitą) na cztery diecezje. Ustalono też, że z każdego obszaru jedna trzecia przypadnie we władanie biskupom.

Państwo zakonne stało się siłą, z którą musieli liczyć się inni władcy. Broniąc się przed jego naporem, litewski książę Jagiełło przyjął chrzest i poślubił polską królową Jadwigę, zakładając dynastię Jagiellonów. Gdy w 1409 roku Krzyżacy – bojąc się

utraty posiadłości na litewskiej Żmudzi – rozpoczęli wielką wojnę, polsko-litewskie wojska mogły się im skutecznie przeciwstawić. W lipcu 1410 roku zakon poniósł druzgocącą klęskę pod Grunwaldem, która złamała polityczną potęgę Krzyżaków. Nie oznaczało to jednak końca zakonnego państwa: dzięki udanym negocjacjom pokojowym rycerze zachowali prawie niezmieniony stan posiadania.

Ostatecznie walka o zwierzchnictwo nad terenami Prusów zakończyła się dopiero po II pokoju toruńskim (1466), który podzielił te ziemie na dwie części. Korona Polska otrzymała m.in. Pomorze Gdańskie, okolice Elbląga oraz Warmię. Niniejsze tereny zwano od tej pory **Prusami Królewskimi**. Resztę ziem pozostawiono w rękach Krzyżaków. Zakon przestał jednak odgrywać polityczną rolę w Europie. Wybrany na wielkiego mistrza Albrecht Hohenzollern po kolejnej przegranej wojnie przekształcił państwo zakonne w świeckie księstwo – Prusy Książęce – i w 1525 roku złożył hołd lenny królowi Polski Zygmuntowi Staremu. **Prusy Książęce** stały się pierwszym protestanckim księstwem w Europie. Sami Prusowie utracili odrębność kulturową – zostali wchłonięci przez żywioły: germański, polski i litewski.

Po śmierci Albrechta i jego syna zarząd nad Prusami Książęcymi przejęli elektorzy brandenburscy. Wielki Elektor Fryderyk Wilhelm postanowił zrzucić lenność polską. W 1657 roku uzyskał to, o co zabiegał – został niezależnym księciem. W 1701 roku jego syn Fryderyk Hohenzollern – odtąd Fryderyk I – mógł koronować się w Królewcu na „króla w Prusiech". Prusy Książęce wraz z Brandenburgią zostały przekształcone w **Królestwo Prus**.

W 1772 roku z inicjatywy Fryderyka II, wnuka pierwszego króla, dokonano pierwszego rozbioru Polski. Prusy zaanektowały Warmię i inne ziemie Prus Królewskich, jedynie Gdańsk i Toruń pozostały przy Polsce. Pod rządami Fryderyka II Prusy stały się jednym z głównych mocarstw europejskich.

O obecności Krzyżaków na tym terenie przypominają imponujące twierdze, m.in. w Nidzicy, fot. D. Zaród

Rozbudowano administrację, a ogromne terytorium księstwa podzielono na dwie prowincje: **Prusy Wschodnie i Zachodnie**.

Pod koniec XVIII wieku nie było już Rzeczypospolitej Polskiej – została rozgrabiona między Rosję, Austrię i Prusy. Te ostatnie zdecydowały się wejść w sojusz z Rosją i wystąpić przeciw Napoleonowi. W odpowiedzi cesarz wkroczył ze swą armią do Prus. Prowincja Prusy Wschodnie, która obejmowała m.in. dzisiejsze tereny Warmii i Mazur, stała się areną walk wojsk napoleońskich.

W 1871 roku doszło do proklamowania cesarstwa niemieckiego pod hegemonią Prus, z królem pruskim Hohenzollernem jako dziedzicznym cesarzem niemieckim. Prusy Wschodnie – peryferyjna, mało wydajna gospodarczo prowincja – rozwijały się powoli i z oporami. Podczas I wojny światowej teren Warmii i Mazur jako jeden z pierwszych stanął w ogniu walki. W sierpniu 1914 roku między Działdowem a Olsztynkiem doszło do ważnej bitwy między carską Rosją a cesarskimi Niemcami. Rosyjska armia generała Aleksandra Samsonowa została kompletnie rozbita. Spektakularne zwycięstwo okrzyknięto nowym Tannenbergiem, nawiązując do bitwy pod Grunwaldem (przez Niemców nazywanej bitwą pod Tannenbergiem). Państwa centralne wojny jednak nie wygrały. Po klęsce Rzeszy i powstaniu niepodległej Polski pojawiła się kwestia przynależności państwowej Warmii i Mazur. Traktat wersalski ustanowił, że zadecyduje o tym plebiscyt. W głosowaniu, które odbyło się w lipcu 1920 roku, mieszkańcy Warmii, Mazur i Powiśla opowiedzieli się za pozostaniem w Prusach Wschodnich.

Przydrożne kapliczki, niegdyś symbol Warmii, fot. GEP Chroszcz

Katolicy i protestanci

Istotnym czynnikiem odróżniającym Warmię (wraz z okolicami Elbląga) od Mazur (zob. ramka Mazury i Mazurzy) była religia. Warmia od II pokoju toruńskiego z 1466 roku aż do pierwszego rozbioru należała do Polski i pozostawała w kręgu kultury katolickiej. Otoczona przez żywioł protestancki w Prusach Książęcych, chciała mu przeciwdziałać, dlatego przygotowała nawet specjalną ordynację nakazującą mieszkańcom swoich ziem trzymanie się uświęconej tradycją religii katolickiej. Dzisiaj śladów poświadczających niegdysiejszą odmienność religijną Warmii i Mazur jest już coraz mniej – liczne niegdyś na Warmii kapliczki katolickie zaczęły się pojawiać również na Mazurach.

Mazury i Mazurzy

Mazury to obszar południowych i wschodnich terenów Prus Wschodnich zamieszkiwany niegdyś przez ludność polskojęzyczną. Osadnictwo polskie na tych terenach rozpoczęli jeszcze Krzyżacy, obsadzając przybyszami z Polski mało przyjazne tereny wyludnione z autochtonicznej ludności pruskiej. Między XIV a XVII wiekiem w kilku falach przybywali tu chłopi i drobna szlachta z Mazowsza.

Termin „Mazurzy" pojawił się w pierwszej połowie XIX wieku i był używany przez administrację pruską w odniesieniu do ludności mówiącej po polsku wyznania ewangelicko-augsburskiego. Samo określenie „Mazurzy" wywodzi się z nazwy „Mazowsze" – regionu, skąd do Prus Wschodnich przybyło najwięcej osadników, a którego mieszkańców nazywano Mazurami.

Co ciekawego w regionie?

Podczas II wojny światowej Prusy Wschodnie, jako najdalej na wschód wysunięta część Rzeszy, odegrały ważną rolę strategiczną. W prowincji ulokowano liczne obiekty wojskowe, m.in. kwatery dowodzenia niemieckich sztabów z bunkrami i schronami (dziś niektóre udostępniono do zwiedzania). Okrucieństwa wojny mieszkańcy Prus Wschodnich poznali podczas ofensywy Armii Czerwonej w styczniu 1945 roku. Zaśnieżone drogi zapełniły się wówczas tysiącami uchodźców – ludność uciekała w stronę morza, skąd na statkach miała być przewożona do Niemiec. Większość jednak nigdy tam nie dotarła.

Po wojnie Warmia i Mazury znalazły się w Polsce. Komunistyczna władza odniosła się do autochtonów jak do Niemców. Wiele osób zmuszono do emigracji. Dziś Warmia i Mazury wracają do swego wspólnego, polsko-niemieckiego dziedzictwa. Nawiązuje się do dawnych tradycji, pielęgnowana jest też pamięć o mieszkańcach tych terenów.

O I i II wojnie światowej przypominają liczne bunkry, fot. GEP Chroszcz

Postaci związane z regionem

Warmia i Mazury miały szczęście do znakomitych osobistości. Niegdyś na Warmii biskupami zostawali najznamienitsi ludzie epoki, humaniści i mecenasi, którzy dbali o rozwój nie tylko duchowy, ale też naukowy regionu. Z Fromborkiem, Olsztynem i Lidzbarkiem Warmińskim związany był słynny astronom **Mikołaj Kopernik** (1473–1543), jeden z prekursorów nowożytnej nauki, który „wstrzymał Słońce, ruszył Ziemię". To we Fromborku powstało dzieło Kopernika, które zrewolucjonizowało naukę i ówczesny światopogląd – *De revolutionibus*, czyli *O obrotach*.

Wielką osobistością był też niewątpliwie **Stanisław Hozjusz** (1504–79), biskup warmiński, autor łacińskich rozpraw teologicznych, które komentowano w całej Europie. Przez jakiś czas wymieniany był nawet jako kandydat na papieża. To on sprowadził do Polski jezuitów i założył w Braniewie pierwsze kolegium jezuickie. Słynnym biskupem warmińskim

Muzeum Mikołaja Kopernika we Fromborku, fot. arch. UMWWM

Pomnik Mikołaja Kopernika w Olsztynie, fot. arch. UMWWM

Ignacy Krasicki, fot. arch. Fundacja Wikimedia

Johann Gottfried Herder, fot. arch. Fundacja Wikimedia

Stanisław Hozjusz, fot. arch. Fundacja Wikimedia

był też **Ignacy Krasicki** (1735–1801), który w pamięci potomnych zapisał się przede wszystkim jako wybitny encyklopedysta, prozaik i poeta.

Z regionem związany był również **Johann Gottfried Herder** (1744–1803), urodzony w Morągu wybitny myśliciel i filozof historii, badacz oraz gloryfikator różnorodności kultur. Uznawał narody za obdarzone „duszą", twierdził, że swą tożsamość utrzymują zwłaszcza dzięki językowi. Zawdzięczamy mu pojęcie ludowości i kilka złotych myśli, choćby: „Przysłowia są mądrością narodów".

Swego czasu znaną postacią był **Jerzy Andrzej Helwing** (1666–1748), lekarz i botanik. W niewielkim majątku w Stulichach w pobliżu Węgorzewa założył doświadczalny ogród aklimatyzacyjny, w którym zasadził wiele rzadkich roślin, także egzotycznych. Gromadził również skamieliny, minerały, bursztyny oraz ptasie jaja. Jego *gabinet curiositatis naturae* odwiedzały liczne znakomitości, a przygotowane przez niego zielniki znalazły się m.in. w Bibliotece Królewskiej w Dreźnie, w Petersburgu oraz w zbiorach Augusta II.

W czasach znacznie nam bliższych żył **Emil Adolf von Behring** (1854–1917). Słynny bakteriolog urodził się w Ławicach – niewielkiej wiosce pod Iławą. Za wynalezienie i upowszechnienie surowic antytoksycznych przeciwbłoniczej i przeciwtężcowej (wraz z Shibasaburo Kitazato) jako pierwszy otrzymał w 1901 roku Nagrodę Nobla w dziedzinie medycyny.

Piewcy Warmii i Mazur

Konstanty Ildefons Gałczyński (1905–53): poeta, który pokochał urok mazurskich krajobrazów i w leśniczówce Pranie napisał wiele utworów sławiących piękno tej krainy.

Michał Kajka (1858–1940): cieśla o duszy poety, nazywany za życia „pieśniarzem z Bożej łaski", propagator polskiej mowy na Mazurach.

Karol Małłek (1898–1969): zwany Królem Mazurów, pasjonat mazurskiego folkloru, jego prace do dziś są skarbnicą wiedzy na temat kultury tego regionu.

Zbigniew Nienacki (1929–94): autor słynnych przygód Pana Samochodzika, który w swoim domu w Jerzwałdzie napisał m.in. kultową powieść *Raz w roku w Skiroławkach*.

Ernst Wiechert (1887–1950): poeta, dramaturg i prozaik niemiecki, który dzieciństwo spędził w leśniczówce w Puszczy Piskiej; piewca mazurskiej przyrody.

Emil Adolf von Behring, fot. arch. Fundacja Wikimedia

Pomnik Konstantego Ildefonsa Gałczyńskiego w Praniu, fot. arch. UMWWM

Zabytki

Zamki gotyckie

Zamek prokuratorski w Kętrzynie, fot. arch. WMWWM

Warmia i Mazury to kraina gotyckich zamków – krzyżackich, biskupich, kapitulnych. Wzniesione z kamieni i cegieł pamiętają zazwyczaj XIV wiek. Niektóre zmieniły funkcję, jak krzyżacka strażnica w **Bezławkach** zaadaptowana na kościół, lub zostały malowniczymi ruinami. Do tych ostatnich zalicza się zamek w **Szymbarku**.
Część warowni odrestaurowano, przekształcając w centra kulturalne – działają w nich nie tylko muzea i galerie, lecz również hotele i restauracje. W gotyckiej scenerii odbywają się biesiady średniowieczne, a na malowniczych dziedzińcach pokazy walk rycerskich oraz tańców dworskich. Najlepiej zachowane zamki znalazły się na Szlaku Zamków Gotyckich (zob. s. 50).

Kętrzyn – zamek prokuratorski

Gotycka warownia była siedzibą krzyżackiego prokuratora (zarządcy niewielkiego okręgu administracyjnego). W reprezentacyjnym skrzydle północnym mieścił się refektarz, pomieszczenia mieszkalne krzyżackich urzędników oraz kaplica. Aktualnie w budynku działa Muzeum im. Wojciecha Kętrzyńskiego (zob. s. 42). Przy okazji warto zobaczyć znajdujący się blisko zamku unikalny gotycki kościół o charakterze obronnym.

Więcej na: www.muzeum.ketrzyn.pl

Zamek biskupi w Lidzbarku Warmińskim, fot. arch. UMWWM

Lidzbark Warmiński – rezydencja biskupia

Jest jednym z najlepiej zachowanych zamków w Polsce, „perłą Warmii". Powstał na planie kwadratu, a zdobią go dwupoziomowe krużganki – jedyne w Polsce, które w stanie nienaruszonym zachowały się aż do czasów współczesnych. Z racji tego, że podobne są do wawelskich, zamek zwany jest Wawelem Północy. W XVI wieku, kiedy warownia straciła funkcję obronną, przekształcono ją w okazały, bogato wyposażony dwór książęcy, m.in. ozdabiając sale pięknymi malowidłami. Rezydowali tutaj biskupi, wybitni przedstawiciele kultury i nauki polskiej – m.in. „książę poetów" Ignacy Krasicki. W budynku mieści się muzeum, a przedzamcze zaadaptowano na stylowy hotel.

Więcej na: www.muzeum.olsztyn.pl

Nidzica – potęga krzyżackiej warowni

Choć obiekt w Nidzicy był jedynie siedzibą prokuratora, ze względu na strategiczne położenie stanowił jedną z najpotężniejszych warowni krzyżackich. Wciąż przypominają o tym masywne, ogromne skrzydła zamku. Wewnątrz zachwyt budzi sala rycerska z malowidłami oraz sala widokowa, czyli dawny spichlerz, ze starym drewnianym belkowaniem. Obecnie ma tu siedzibę Muzeum Ziemi Nidzickiej. W części zamkowych pomieszczeń działa również galeria Hieronima Skurpskiego, znanego malarza i grafika.

Więcej na: www.nok.nidzica.pl

Ruiny zamku w Szymbarku, fot. arch. UMWWM

Dziedziniec warowni nidzickiej, fot. arch. UMWWM

Olsztyn – zamek kapituły warmińskiej

Najsławniejszym administratorem zamku był Mikołaj Kopernik, rezydujący z krótką przerwą w latach 1516–21. Jedynym jego instrumentem badawczym, który przetrwał do naszych czasów, jest tablica astronomiczna na ścianie krużganku.
W zamkowych salach mieści się Muzeum Warmii i Mazur (zob. s. 41). Warto też odwiedzić zamkową wieżę, z której roztacza się widok na miasto.

Więcej na: www.muzeum.olsztyn.pl

Ostróda – siedziba Napoleona

Choć początki warowni sięgają czasów krzyżackich, zamek rozsławił szczególnie Napoleon Bonaparte, odpoczywający w nim po krwawej bitwie pod Pruską Iławą (obecnie Bagrationowsk w obwodzie kaliningradzkim). Przez miesiąc wydawał z Ostródy rozkazy i dowodził ruchami wojsk. Tutaj rozpoczął słynny romans z hrabiną Marią Walewską. W pomieszczeniach mieści się m.in. galeria i muzeum z kolekcją broni i ceramiki oraz pamiątkami związanymi z Napoleonem.

Więcej na: www.muzeumwostrodzie.pl

Baszta olsztyńskiego zamku, fot. D. Zaród

Dziedziniec zamku krzyżackiego w Ostródzie, fot. arch. UMWWM

Zamek biskupi w Reszlu, fot. arch. UMWWM

Reszel – warowny zamek

Niegdyś typowa forteca nadgraniczna, która w połowie XV wieku straciła znaczenie obronne i służyła biskupom warmińskim m.in. jako rezydencja myśliwska. Dziś siedziba m.in. galerii sztuki współczesnej, prezentującej prace najwybitniejszych artystów polskich i zagranicznych. Warto wspiąć się na wysoką wieżę pobliskiego kościoła, by podziwiać zamek i miasto.

Więcej na: www.muzeum.olsztyn.pl

Ryn – gniazdo Wallenroda

Warto także odwiedzić zamek w Rynie, w którym obecnie znajduje się hotel, zrewitalizowane zamki w Kętrzynie (muzem) i Lubawie (Centrum Aktywności Społecznej) oraz ruiny zamku w Szczytnie.

Więcej na: www.zamekryn.pl

Wejście na dziedziniec dawnego zamku biskupów chełmińskich w Lubawie, fot. arch. UMWWM

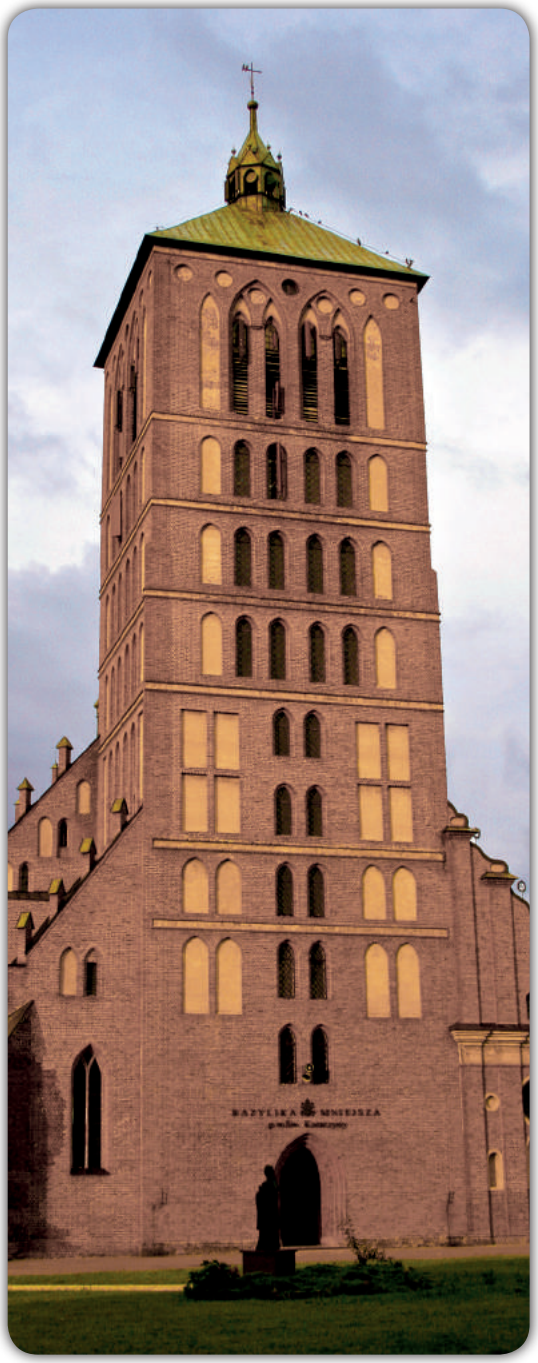

Jeden z najpiękniejszych kościołów Warmii – bazylika św. Katarzyny w Braniewie, fot. GEP Chroszcz

Kościół z kolegiatą w Dobrym Mieście, fot. arch. UMWWM

Gotyckie kościoły

Gotyckie kościoły to kolejny wyróżnik warmińsko-mazurskiej krainy. Wciąż imponują rozmachem i pięknem architektury. Ich czerwone mury i strzeliste wieże zdobią niemal każde miasto, stanowiąc dominantę w krajobrazie. Świątynie przyciągają nie tylko wiernych, ale także turystów. Urokliwe gotyckie kościoły można ponadto znaleźć w wielu warmińskich wsiach.

Braniewo – bazylika św. Katarzyny

To jeden z najpiękniejszych kościołów Warmii. Jego początki sięgają XIV wieku. Potężna wieża króluje nad okolicą, a wnętrze zachwyca surowością – wspaniałe sklepienia i smukłe okna tworzą wyjątkowy nastrój. W podziemiach kościoła złożono relikwie bł. Reginy Protmann, patronki miasta.

Dobre Miasto – kolegiata

Wspaniała, monumentalna XIV-wieczna kolegiata przyciąga wzrok ozdobnym szczytem oraz potężną

Katedra we Fromborku, widok z Wieży Radziejowskiego, fot. GEP Chroszcz

czworoboczną wieżą. Wnętrze, przykryte sklepieniami gwiaździstymi, kryje cenne wyposażenie.

Frombork – zespół katedralny

Fromborska katedra, pamiętająca XIV wiek, jest jedną z największych i najpiękniejszych budowli sakralnych w północno-wschodniej Europie. Do dziś kościół zachował monumentalny, średniowieczny charakter, a szczególnie wartościowe są gotyckie detale, m.in. bogato dekorowany portal kruchty zachodniej. Niezwykle cenne jest także wyposażenie. W katedrze, mającej znakomitą akustykę, co roku odbywa się Międzynarodowy Festiwal Muzyki Organowej (zob. s. 68).

Na Wzgórzu Katedralnym można również podziwiać: dawny pałac biskupi, w którym dziś mieści się Muzeum Mikołaja Kopernika (zob. s. 42), dzwonnicę z tarasem widokowym, zwaną Wieżą Radziejowskiego (w jej przyziemiu urządzono planetarium), Wieżę Kopernika oraz kanonie wewnętrzne.

Więcej na: www.muzeum.frombork.pl

Kopernik we Fromborku

Jako kanonik kapituły warmińskiej Mikołaj Kopernik przez długie lata żył i pracował we Fromborku. Właśnie tu napisał *De revolutionibus* (*O obrotach*) – dzieło, które zrewolucjonizowało naukę. Obserwacje nieba astronom prowadził z ogrodu swojej kanonii (św. Stanisława), znajdującej się po zachodniej stronie murów Wzgórza Katedralnego. Tam właśnie na specjalnej płycie (o której wspomina w swoim rewolucyjnym dziele), ustawiał instrumenty.

Więcej o życiu i miejscach związanych z pracą astronoma w folderze *Warmia Mikołaja Kopernika*.

De revolutionibus – Muzeum Mikołaja Kopernika, fot. GEP Chroszcz

Katedra św. Jakuba w Olsztynie, fot. GEP Chroszcz

Imponujące wnętrze gotyckiej świątyni w Ornecie, fot. GEP Chroszcz

Olsztyn – katedra św. Jakuba

Na olsztyńskim Starym Mieście wznosi się niezwykle efektowna katedra św. Jakuba. Kościół zbudowano w XIV wieku, a masywną, 70-metrową wieżę z tynkowanymi blendami ukończono w wieku XVI. Latem, w ramach Olsztyńskiego Lata Artystycznego, organizowane są w nim koncerty organowe.

Orneta – kościół św. św. Jana Chrzciciela i Jana Ewangelisty

Pochodzący z XIV stulecia kościół ma nietypowy jak dla Warmii kształt – oglądany z zewnątrz przypomina bardziej halę niż świątynię. Oryginalny wygląd nadają elewacji ceramiczne dekoracje. Bogaty wystrój wnętrza podkreślają imponujące malowidła ścienne.

Sanktuaria i inne zabytki sakralne

Warmia i Mazury to nie tylko królestwo gotyckich kościołów. Wśród zabytków sakralnych są także wspaniałe barokowe sanktuaria, miejsca związane z objawieniami, przydrożne kapliczki i krzyże oraz domy modlitw różnych wyznań.

Gietrzwałd – warmińska Częstochowa

W 1877 roku dwóm ubogim dziewczynkom objawiła się w Gietrzwałdzie Matka Boża. Od tamtego czasu jest to główne centrum pielgrzymkowe na Warmii i miejsce jedynych objawień maryjnych w Polsce uznawanych przez Kościół za autentyczne. Wydarzenia w Gietrzwałdzie odegrały ogromną rolę w odrodzeniu polskiego ruchu narodowego na Warmii. Warto tu zawitać choćby dla samego widoku – urokliwych domków z czerwonej cegły harmonijnie wkomponowanych w otaczający krajobraz.

Więcej na: www.sanktuariummaryjne.pl

Warmia krainą kapliczek

Kapliczki i przydrożne krzyże to jeden z charakterystycznych elementów Warmii, nigdzie indziej nie występują one bowiem w takiej liczbie. Większość pochodzi z przełomu XIX i XX wieku, wiadomo jednak, że w dużej liczbie stawiane były już znacznie wcześniej. Najstarsza zachowana kapliczka pamięta 1601 rok, można ją podziwiać w **Dobrągu**. Niewiele ustępuje jej pod tym względem kapliczka w **Barczewie** z 1607 roku.

Większość kapliczek zachwyca prostotą. Ich pobielone ściany przyciągają wzrok już z daleka. Są jednak i takie, które pysznią się czerwienią ceglanych ścian i znacznymi rozmiarami. Można je spotkać dosłownie wszędzie: przy drogach, na skrzyżowaniach, przy kościołach, cmentarzach... Niegdyś często stawiano je w miejscach zabójstw lub tam, gdzie ponoć straszy.

fot. GEP Chroszcz

Sanktuarium w Gietrzwałdzie to główne centrum pielgrzymkowe regionu, fot. GEP Chroszcz

Kapliczka stacyjna Kalwarii Warmińskiej w Głotowie, fot. arch. UMWWM

Sanktuarium maryjne – Stoczek Klasztorny, fot. GEP Chroszcz

Głotowo – Kalwaria Warmińska

Do niewielkiego Głotowa pielgrzymuje się od XIV wieku. Według legendy, tutejszy kościół zbudowano w miejscu cudownego odnalezienia hostii ukrytej przed najazdem pogańskich Litwinów. W XIX wieku w pobliżu kościoła zbudowano Kalwarię Warmińską – jedyny taki obiekt w regionie. 14 stacji Drogi Krzyżowej zachwyca nie tylko pięknym wykonaniem, ale też malowniczym położeniem.

Więcej na: www.glotowo.pl

Stoczek Klasztorny – sanktuarium maryjne

Początkowo stała tu leśna kapliczka Matki Bożej, w miejscu której w XVII wieku zbudowano kościół w formie rotundy. Było to wotum dziękczynne za zakończenie wojny ze Szwecją. Wtedy też sprowadzono do kościoła obraz Matki Boskiej Królowej Pokoju, kopię dzieła z rzymskiej bazyliki Santa Maria Maggiore. W klasztorze działa małe muzeum poświęcone prymasowi Stefanowi Wyszyńskiemu,

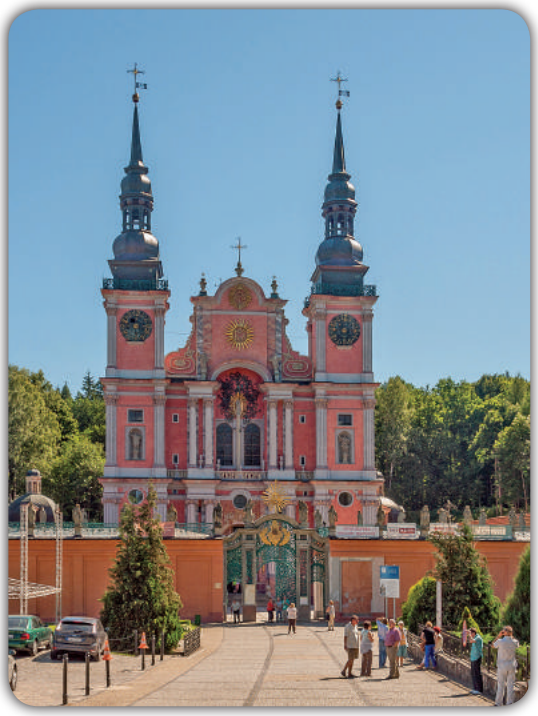

który był tu przetrzymywany kilka miesięcy przez władze komunistyczne.

Więcej na: www. stoczek.pl

Święta Lipka – perła baroku

Kościół i klasztor jezuitów w Świętej Lipce są jednym z najcenniejszych zespołów barokowych w kraju i jednym z najważniejszych miejsc pielgrzymkowych w północnej Polsce. Postawienie kościoła wymagało wiele wysiłku – bagnisty teren należało umocnić, wbito więc 10 tysięcy pali z drewna olchowego. Wspaniała barokowa fasada kościoła ma dwie wysokie wieże, a bogato dekorowane wnętrze zachwyca malowidłami. Wielką atrakcją są także organy z ruchomymi figurkami. Można ich posłuchać codziennie o określonych godzinach albo podczas piątkowych koncertów w ramach letnich Świętolipskich Wieczorów Muzycznych.

Więcej na: www.swlipka.org.pl

Zarówno wspaniała architektura, jak i wnętrza zespołu klasztornego w Świętej Lipce przyciągają tłumy turystów, fot. arch. UMWWM

Wnętrze klasztoru starowierców w Wojnowie, fot. GEP Chroszcz

Wojnowo – wieś starowierców

Na początku XIX wieku nad malowniczym jeziorem Duś powstała pustelnia, którą przekształcono w niewielki klasztor starowierców. Obecnie działa w nim muzeum dokumentujące ich obecność na Mazurach i prezentujące m.in. ikony i sprzęty liturgiczne. We wsi znajdują się również inne obiekty związane z tą wspólnotą religijną: molenna (świątynia), budynki mieszkalne, dwa cmentarze. Ciekawym zabytki jest też drewniana cerkiew prawosławna.

Więcej na: www.klasztor.info

Klasztor starowierców w Wojnowie, fot. arch. UMWWM

Starowiercy na Mazurach

Dzieje starowierców w Puszczy Piskiej sięgają początku XIX wieku. Osiedlili się tutaj, uchodząc z Rosji przed prześladowaniami na tle religijnym i otrzymawszy od władz pruskich obietnicę swobody wyznania. Podjęli się zagospodarowania niezamieszkanych i trudno dostępnych terenów. Wykazywali się dużą pracowitością, zajmując się m.in. rybołówstwem, sadownictwem, rzemiosłem i handlem. Aż do II wojny światowej zachowali odrębność kulturową. Na Mazurach mieszkają jeszcze pojedyncze starowierskie rodziny.

Fortyfikacje

Prusy Wschodnie były najbardziej wysuniętą na wschód prowincją państwa niemieckiego, narażoną na atak Rosji. Naturalną przeszkodę na drodze ewentualnego ataku stanowiła Kraina Wielkich Jezior Mazurskich. Jej ufortyfikowaniu Niemcy poświęcili więc sporo czasu. Część obiektów zachowała się do naszych czasów, stanowiąc obecnie jeden z wyróżników regionu, atrakcję turystyczną. Przez najciekawsze wiedzie samochodowy Szlak Fortyfikacji Mazurskich (zob. s. 50).

Jedna z bram prowadząca do twierdzy Boyen, fot. GEP Chroszcz

Giżycko – twierdza Boyen

Twierdzę zbudowano na planie sześcioramiennej gwiazdy w połowie XIX wieku. Swoją nazwę zawdzięcza pruskiemu ministrowi wojny Hermanowi von Boyenowi, inicjatorowi projektu. Na terenie twierdzy można podziwiać m.in.: arsenał, schrony koszarowe, laboratorium prochowe, stajnie i stację gołębi pocztowych. Teren przecinają oznakowane ścieżki spacerowe.

Więcej na: www.boyen.gizycko.pl

Twierdza Boyen w Giżycku, fot. arch. UMWWM

Gierłoż – Wilczy Szaniec

W lesie koło Gierłoży można zwiedzać **Wilczy Szaniec**, największą z siedmiu europejskich kwater Adolfa Hitlera. Można tu zwiedzić ruiny bunkrów i zrekonstruowane wnętrze baraku, w którym dokonano zamachu na Hitlera.

Więcej na: www.wilczyszaniec.olsztyn.lasy.gov.pl

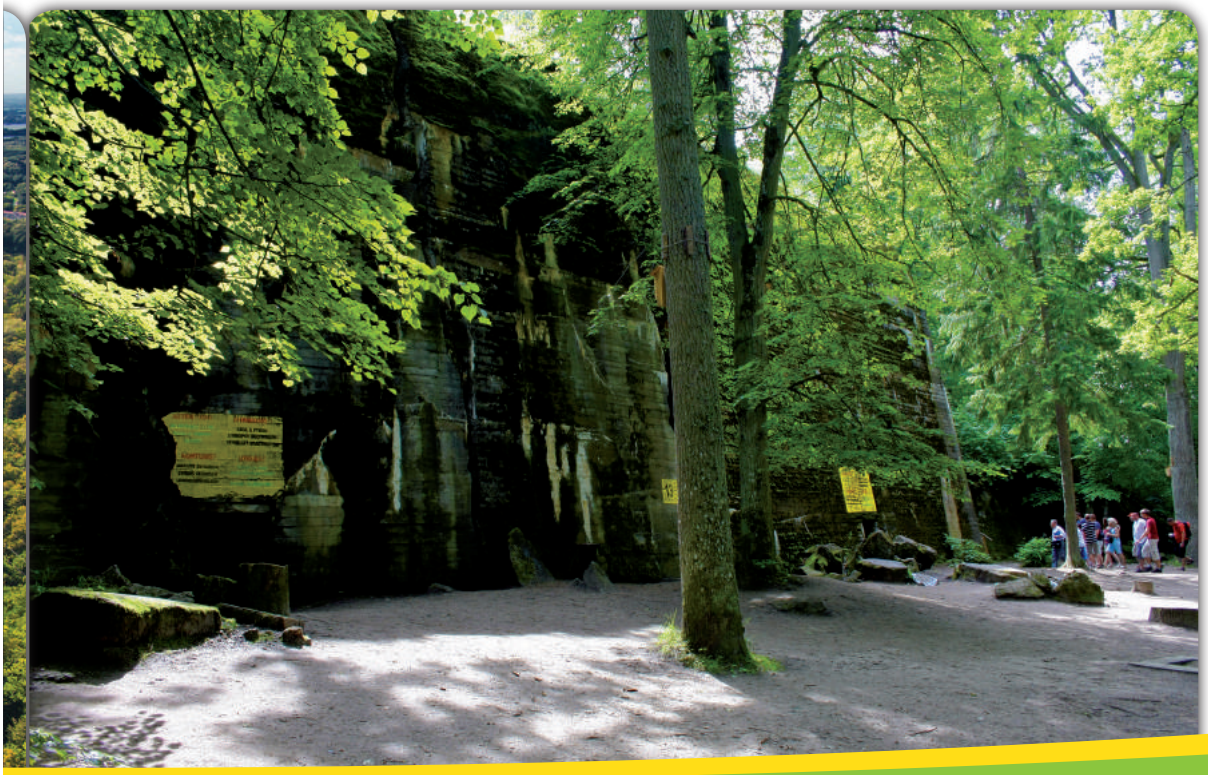

Wilczy Szaniec,
fot. GEP Chroszcz
fot. arch. UMWWM

Bunkry w Mamerkach, fot. arch. UMWWM

Kanał Mazurski, fot. GEP Chroszcz

Grodziska Prusów

Najstarsze ślady umocnień na mazurskiej ziemi pochodzą jeszcze z końca pierwszego tysiąclecia naszej ery, kiedy te tereny zamieszkiwały plemiona Prusów. Ich grody wykorzystywały naturalne walory terenu (budowano je na wzniesieniach o stromych zboczach, w miejscach odkrytych, by łatwo było dostrzec wroga), dodatkowo opasywano je wałami obronnymi i fosami. W miejscach ważnych ze strategicznego punktu widzenia swoje zamki i strażnice wznosili też Krzyżacy. Oni również wykorzystywali naturalne walory obronne terenu, stąd ich warownie powstawały choćby na przesmykach między jeziorami.

Więcej o fortyfikacjach, od grodzisk pruskich do niemieckich kwater dowodzenia, można znaleźć w folderze *Szlak Fortyfikacji Mazurskich.*

Mamerki – Kwatera Główna Niemieckich Wojsk Lądowych

To najlepiej zachowany w Polsce kompleks bunkrów z okresu II wojny światowej. Obiekt można zwiedzać samemu (wytyczono szlaki) bądź z przewodnikiem.

Więcej na: www.mamerki.com

Kanał Mazurski

W Mamerkach zaczyna się Kanał Mazurski – 51-kilometrowy przekop (22 km w granicach Polski), który miał połączyć Wielkie Jeziora Mazurskie z rzeką Łyną, a przez nią i Pregołę z Bałtykiem. Budowę rozpoczęto w 1911 roku, ale nigdy jej nie ukończono. W Polsce na kanale znajduje się pięć śluz (Leśniewo Górne, Leśniewo Dolne, Guja, Bajory, Długopole). Najciekawsza jest monumentalna śluza w **Leśniewie Górnym** (z Mamerek 4 km wzdłuż kanału) – potężna żelbetowa konstrukcja z miejscem na nazistowskie godło.

Dwory i pałace

O pejzażu kulturowym dawnych Prus Wschodnich przypominają szlacheckie pałace i dwory. Długo pozostawały zapomniane – po II wojnie światowej przeszły na własność państwa (głównie PGR-ów), co przyczyniło się do ich dewastacji. Od lat 90. XX wieku znów trafiają w prywatne ręce, a nowi właściciele przywracają im dawny blask. Odrestaurowane rezydencje, otoczone malowniczymi parkami, stają się hotelami lub centrami konferencyjnymi. Od zagłady udało się ocalić m.in. pałace w **Mortęgach, Bałoszycach**, **Janowie**, **Klonowie**, **Nakomiadach**, **Sorkwitach**, **Łężanach**, **Drogoszach** czy **Osiece**. Przykładem odnowionego majątku jest również dawna letnia rezydencja biskupów warmińskich w **Smolajnach**, w której chętnie przebywał niegdyś biskup Ignacy Krasicki. Zupełnie inny styl prezentuje neogotycki pałac we wsi **Karnity** koło Ostródy, wyglądem przypominający zamek.

Pałac w Nakomiadach, fot. arch. UMWWM

Są jednak i takie rezydencje, po których dzisiaj pozostały już tylko ruiny, choć niezwykle malownicze. W takim stanie znajduje się **Kamieniec** (7 km od Susza), XVIII-wieczny majątek szlachecki, zwany dawniej Wschodniopruskim Wersalem. Obiekt, w stylu francuskiego baroku, zachwycał przepychem i bogactwem wnętrz oraz wspaniałymi ogrodami. Gościli w nim królowie Prus, Napoleon Bonaparte, książę Józef Poniatowski oraz… Adolf Hitler.

Neogotycki pałac w Karnitach, fot. arch. UMWWM

Inne ciekawe obiekty

W regionie jest jeszcze wiele innych niezwykłych atrakcji. Oto kilka z nich.

Ełcka Kolej Wąskotorowa, fot. arch. UMWWM

Wiadukty kolejowe w Stańczykach, fot. arch. UMWWM

Ełcka Kolej Wąskotorowa

Jedną z atrakcji Ełku jest przejazd „wąskotorówką". Można nie tylko wyruszyć w niespieszną podróż pociągiem w stylu retro, ale też obejrzeć ekspozycję pamiątek dotyczących dróg żelaznych, w tym również ełckiego węzła kolejowego.

Więcej na: www.muzeum.elk.pl/kolej-waskotorowa

Kanał Elbląski

Rejs statkiem po Kanale Elbląskim, podczas którego momentami sunie się po trawie, to niezapomniane przeżycie. Kanał jest unikatowym na skalę światową zabytkiem techniki. Zbudowano go w połowie XIX wieku. Prowadzi przez dwie śluzy, a pięć pochylni pozwala pokonać statkom prawie 100-metrową różnicę poziomów na odcinku długości 10 km.

Więcej na: www.zegluga.com.pl

Piramida w Rapie

Niezwykły grobowiec wzniesiono w 1812 roku. Właściciele majątku wzorowali go na piramidach egipskich – miał tworzyć warunki potrzebne do mumifikacji ciał.

Wiadukty kolejowe w Stańczykach

Mosty są jednymi z najwyższych w Polsce – pięcioprzęsłowe konstrukcje łączące zbocza doliny Błędzianki wznoszą się 36 m w górę. Ich architektura przypomina rzymskie akwedukty.

Kultura i sztuka

Muzea i galerie

Muzeum Warmii i Mazur w Olsztynie
ul. Zamkowa 2, tel.: 89 5279596,
www.muzeum.olsztyn.pl
Siedzibą muzeum jest XIV-wieczny zamek wybudowany dla administratora dóbr kapituły warmińskiej. W pięknych salach, oprócz stałej wystawy kopernikowskiej, organizowane są ekspozycje czasowe. Na dziedzińcu zamkowym ustawiono kamienną pruską babę – rzeźbę znalezioną w Barcianach, pamiątkę po czasach pogańskich Prusów.

Muzeum Przyrody w Olsztynie
ul. Metalowa 8, tel.: 89 5334780,
www.muzeum.olsztyn.pl
Zajmuje urokliwy secesyjny pałac z końca XIX wieku. Wystawa stała – *Zwierzęta Warmii i Mazur* – przybliża ponad 250 gatunków zwierząt (od żubra po owady) żyjących na terenie województwa.

Dom „Gazety Olsztyńskiej"
Targ Rybny 1, tel.: 89 5340119,
www.muzeum.olsztyn.pl
Muzeum zajmuje zrekonstruowany budynek, w którym w latach 1920–39 mieściły się redakcja i drukarnia „Gazety Olsztyńskiej", jedynej na Warmii polskiej gazety (ukazywała się od 1886 roku). Ekspozycja dotyczy nie tylko gazety, ale też znanych osób związanych z miastem oraz życia codziennego na dawnej warmińskiej wsi.

BWA Galeria Sztuki w Olsztynie
al. Piłsudskiego 38, tel.: 89 5279466,
www.bwa.olsztyn.pl
Świetne wystawy współczesnych artystów światowego formatu.

Centrum Sztuki Galeria EL w Elblągu
ul. Kuśnierska 6, tel.: 55 6256784,
www.galeria-el.pl
Miejsce z duszą, niepowtarzalne, bo mieści się w dawnym dominikańskim kościele NMP. Prace

Centrum Sztuki Galeria EL w Elblągu, fot. arch. UMWWM

Planetarium w Olsztynie
al. Piłsudskiego 38, tel.: 89 6500420,
www.planetarium.olsztyn.pl
Otwarte w 1973 roku, w pięćsetną rocznicę urodzin Mikołaja Kopernika, jest drugim pod względem wielkości planetarium w Polsce. Jego kopuła ma średnicę 15 m. Proponuje kilka seansów dotyczących różnych zjawisk astronomicznych.

Planetarium, fot. GEP Chroszcz

Obserwatorium w Olsztynie
ul. Żołnierska 13, tel.: 89 6500440,
www.planetarium.olsztyn.pl
Działa w zaadaptowanej do tego celu wieży ciśnień, którą postawiono na Wzgórzu Św. Andrzeja, najwyższym (143 m n.p.m.) wzniesieniu dawnego Olsztyna. Przy bezchmurnym niebie oferuje jego pokazy w dzień i w nocy.

Obserwatorium astronomiczne, fot. GEP Chroszcz

współczesnych twórców koegzystują ze starymi płytami nagrobnymi i epitafiami. Odbywają się tu także koncerty jazzowe.

Muzeum Archeologiczno-Historyczne w Elblągu
ul. Bulwar Zygmunta Augusta 11, tel.: 55 2327273,
www.muzeum.elblag.pl
Zbiory dotyczące dziejów miasta i znaleziska z osady Truso. Dziedziniec muzeum zdobi gotycka kolumna, pozostałość po krzyżackim zamku zburzonym przez elblążan w 1454 roku.

Muzeum Mikołaja Kopernika we Fromborku
ul. Katedralna 8, tel.: 55 2440071,
www.frombork.art.pl
Główna ekspozycja mieści się w byłym pałacu biskupim. Prezentuje nie tylko pamiątki po wielkim astronomie, ale też fromborskie i braniewskie witraże oraz zbiory lunet i lunetek. Do muzeum należy też dawny **szpital Świętego Ducha** (ul. Stara 6), w którym zgromadzono wiekowe narzędzia medyczne i aptekarskie (niektóre przypominają sztukę lekarską czasów Mikołaja Kopernika) oraz warmińską rzeźbę i malarstwo z XVII i XVIII wieku. W kaplicy św. Anny można zobaczyć XV-wieczne malowidło ścienne. W budynku zachowały się dwa piece łaziebne, również XV-wieczne.

Muzeum Mikołaja Kopernika we Fromborku, fot. arch. UMWWM

Muzeum Warmińskie w Lidzbarku Warmińskim
pl. Zamkowy 1, tel.: 89 7672111,
www.muzeum.olsztyn.pl
Mieści się w lidzbarskim zamku. Do zwiedzania udostępniono m.in.: piwnice, zbrojownię, apartamenty biskupie, refektarz, kaplicę zamkową, kapitularz. W pięknych wnętrzach urządzono kilka interesujących wystaw.

Muzeum im. W. Kętrzyńskiego w Kętrzynie
pl. Zamkowy 1, tel.: 89 7523282,
www.muzeum.ketrzyn.pl
Mieści się w krzyżackim zamku. Prezentuje interesującą kolekcję rzeźby gotyckiej, zabytki rzemiosła artystycznego oraz meble z XVII–XIX wieku. Na szczególną uwagę zasługuje zbiór epitafiów i chorągwie pogrzebowe. Muzeum prezentuje też materiały dotyczące patrona miasta i placówki.

Muzeum im. J. G. Herdera w Morągu
ul. Dąbrowskiego 54, tel.: 89 7572848,
www.muzeum.olsztyn.pl
Zajmuje wspaniały pałac Dohnów. Zobaczyć tu można eksponaty ilustrujące historię i kulturę regionu, bogaty zbiór malarstwa holenderskiego (XVII i XVIII wiek) oraz przedmioty związane z patronem placówki – wybitnym myślicielem i filozofem Johannem Gottfriedem Herderem (zob. s. 24).

Muzeum w Mrągowie
ul. Ratuszowa 5, tel.: 89 7412812
www.muzeum.olsztyn.pl
W XIX-wiecznym ratuszu przy rynku znajdują się ekspozycje dotyczące historii miasta i okolicy. Wystawy stałe prezentują eksponaty archeologiczne

i historyczne, zamki państwa krzyżackiego oraz życie i twórczość Ernsta Wiecherta (zob. s. 25), humanisty i pisarza (w budynku zwanym Wartownią Bośniaków).

Muzeum Mazurskie w Szczytnie
ul. Sienkiewicza 1, tel.: 89 6242437,
www.muzeum.olsztyn.pl
Mieści się w budynku ratusza z 1937 r. Prezentuje zbiory dokumentujące dziedzictwo kulturowe i walory środowiska naturalnego Mazur. Szczególne miejsce pośród nich zajmują druki i publikacje związane z ruchem polskim w regionie.

Galeria Zamek w Reszlu
ul. Podzamcze 3, tel.: 89 7511800,
www.muzeum.olsztyn.pl
Sale wystawowe mieszczą się w skrzydle zamku biskupów warmińskich. Galeria prezentuje sztukę współczesną i organizuje różnorodne wydarzenia artystyczne. Stałym elementem ekspozycji jest wielkoformatowy obraz Franciszka Starowieyskiego.

Muzeum Pogranicza w Działdowie
ul. Zamkowa 12, tel.: 23 6972364,
www.muzeum.dzialdowo.pl
W odrestaurowanej gotyckiej części zamku muzeum prezentuje stałą wystawę historyczno-archeologiczną „Działdowo – miasto i ludzie dawnego pogranicza". Ekspozycja urządzona na trzech kondygnacjach obejmuje dzieje miasta i okolic od starożytności do połowy XX w. W ratuszu z XVII w. (pl. Mickiewicza 43), działa „Interaktywna wystawa państwa Zakonu Krzyżackiego", wykorzystująca nowoczesne, aktywne formy prezentacji dziejów. Główna ekspozycja przedstawia: powstanie i ekspansję państwa zakonnego, okres jego świetności, technikę wojskową średniowiecza, bitwę pod Grunwaldem oraz schyłek Zakonu.

Muzeum Budownictwa Ludowego w Olsztynku
ul. Leśna 23, tel.: 89 5192164,
www.muzeumolsztynek.com.pl
To największy skansen w Polsce. Pokazuje obiekty budownictwa ludowego z Warmii, Mazur i Powiśla oraz z Litwy, Barcji i Sambii. Odbywa się w tym miejscu wiele ciekawych imprez, np. Targi Chłopskie (początek maja i października) czy Regionalne Święto Ziół (sierpień).

Muzeum Mazurskie w Owczarni
Owczarnia 1/1, tel.: 89 7522023, 607982023,
www.owczarnia.com
Niezwykle ciekawe muzeum ulokowane w malutkiej wsi malowniczo położonej nad rzeką Guber. Oprócz mebli, narzędzi i sprzętów gospodarstwa domowego można tu obejrzeć np. maskę przeciwgazową dla konia z I wojny światowej czy mazurskie kancjonały, czyli śpiewniki drukowane gotykiem.

Największy skansen w Polsce – Muzeum Budownictwa Ludowego w Olsztynku, fot. D. Zaród

Muzeum w Osadzie Kulturowej w Kadzidłowie

Prywatna placówka muzealna mieści się w chałupie podcieniowej z Warnowa z początku XIX wieku. Prezentuje izby mieszkalne z oryginalnymi meblami, dawne wyposażenie użytkowe mazurskich domów oraz salę szkolną z ławkami i przyborami do nauki. Część eksponatów zebrano w sąsiadującym spichlerzyku. Z kolei w chałupie z Dąbrów z początku XX wieku urządzono „Oberżę pod Psem", serwującą dania kuchni regionalnej, oparte na lokalnych produktach. Poza tymi zabytkowymi budynkami w miniskansenie znajdują się jeszcze trzy inne.

Kadzidłowo 1, tel.: 87 4257474, www.oberzapodpsem.com.pl

Muzeum K. I. Gałczyńskiego w Praniu

Pranie 1, tel.: 87 4256248,
www.lesniczowkapranie.art.pl

Leśniczówka sławna dzięki Gałczyńskiemu, który po raz pierwszy przybył na Mazury w lipcu 1950 roku. Później przyjeżdżał z Warszawy przez kolejne trzy lata. W lipcu i w sierpniu organizowane są tu poranki poetyckie połączone z recytacją wierszy poety w interpretacji wybitnych aktorów. Wokół muzeum wytyczono ścieżkę przyrodniczą Śladami Gałczyńskiego. Oddziałem tej placówki jest Muzeum Michała Kajki w Ogródku (Ogródek 5, tel.: 87 4237426, www.michalkajka.pl), poświęcone mazurskiemu poecie, sławiącemu w swojej twórczości proste życie na tutejszej ziemi.

Muzeum Bitwy pod Grunwaldem w Stębarku

Stębark 1, tel.: 89 6472227,
www.muzeumgrunwald.fbrothers.com

W pomieszczeniach pod amfiteatrem znajduje się najstarsza ekspozycja muzealna. Kolejne sale wystawowe zostaną udostępnione na ponad 1,7 tys. m2 w nowo powstającym pawilonie. Pomieści on również pracownie naukowe, bibliotekę, salę konferencyjną i magazyn muzealiów, a także salę do walk rycerskich.

Muzeum Kultury Ludowej w Węgorzewie

ul. Portowa 1, tel.: 87 4275278,
www.muzeum-wegorzewo.pl

Zgromadzono w nim przedmioty gospodarstwa domowego, stroje, plastykę obrzędową, ceramikę, rzeźbę i malarstwo. Eksponaty pochodzą z terenów byłych Prus Wschodnich oraz z rodzinnych miejscowości obecnych mieszkańców Węgorzewa, czyli głównie z Kresów Wschodnich dawnej Rzeczypospolitej. Przy muzeum działa park etnograficzny z tradycyjnym budownictwem mazurskim.

Chata Mazurska w Sądrach

W jednej ze starych mazurskich chałup w malowniczych Sądrach pod Mrągowem powstało prywatne muzeum-skansen. Prezentowane są tu bogate zbiory dotyczące folkloru okolicznych ziem. Najstarsze eksponaty pochodzą z okresu wczesnego średniowiecza.

Sądry 3, tel.: 89 7423611

Muzeum K. I. Gałczyńskiego w Praniu, fot. arch. UMWWM

Inscenizacja bitwy na Polach Grunwaldu, fot. arch. UMWWM

Kuchnia regionalna

Województwo warmińsko-mazurskie jako pierwsze w Polsce przystąpiło do Europejskiej Sieci Regionalnego Dziedzictwa Kulinarnego. Oznacza to, że promuje regionalne produkty spożywcze i lokalne potrawy. Wybrane gospodarstwa, producenci, zakłady przetwórstwa żywności i restauracje, które podkreślają swoje powiązania z regionem i spełniają określone kryteria, otrzymują specjalny certyfikat i logo **Dziedzictwo Kulinarne Warmia Mazury Powiśle**. Znak gwarantuje, że proponowane produkty lub potrawy pochodzą z regionu i zostały przygotowane zgodnie z lokalnymi recepturami.

Kuchnia Warmiaków i Mazurów jest podobna, wyrasta bowiem z połączenia tych samych tradycji: niemieckiej i polskiej. Schedą po niemieckiej jest obfitość mięsa i ziemniaków. Te ostatnie jada się pod każdą postacią – popularne są kluski przesmażane

Kartacze,
fot. arch. UMWWM

Ryby wędzone z Warmii i Mazur,
fot. arch. UMWWM

Regionalne specjały

Schab po mazursku, czyli schab w sosie z powideł śliwkowych.

Dzyndzałki, czyli pierożki z farszem mięsno-cebulowym kraszone śmietaną i skrzeczkami (skwarkami).

Babka ziemniaczana nadziewana mięsem.

Fraszynki, czyli kotleciki z ziemniaków nadziewane ostro przyprawionym mięsem.

Wędzone trocie i węgorze, a także sielawy w różnych kulinarnych odsłonach.

na wędzonej słoninie i smażone placki (podawane także z cukrem na deser). Polskim spadkiem są liczne zupy w menu oraz sute używanie śmietany i ziół (zwłaszcza majeranku, kminku i koperku).

Tradycyjnych potraw Warmii, Mazur i Powiśla można spróbować na kulinarnych festiwalach i imprezach. W regionie organizuje się ich bardzo dużo, od święta chleba w Elblągu, przez festiwal kartaczy w Gołdapi czy ryby w Mikołajkach, po dzień ziół w Olsztynku i święto ziemniaka w Szczytnie.

Więcej na: www.produktregionalny.warmia.mazury.pl

Taki chleb można kupić podczas święta chleba w Elblągu, fot. M. Zaręba

Zupa grzybowa, fot. arch. UMWWM

Rozdział III.

Jak zwiedzać Warmię i Mazury?

Dojazd i komunikacja w regionie

Najdogodniej dojechać na Warmię i Mazury własnym samochodem. Region przecina kilka dróg krajowych. Szczególne znaczenie mają tu drogi nr 7 (Gdańsk – Olsztynek – Nidzica – Warszawa – Chyżne), nr 16 (Iława – Olsztyn – Augustów) oraz nr 51 (Olsztynek – Olsztyn – Bezledy). Dobre połączenia między największymi miastami regionu zapewniają linie kolejowe oraz autobusowe. Port morski znajduje się w Elblągu nad Zalewem Wiślanym.

Latem na Mierzeję Wiślaną kursują statki pasażerskie z portów we Fromborku i Tolkmicku.

Na granicy z Unią Europejską

Województwo sąsiaduje z obwodem kaliningradzkim Federacji Rosyjskiej. Ponad 200-kilometrowy odcinek stanowi granicę Unii Europejskiej. W miejscowościach Bezledy, Gronowo, Grzechotki i Gołdap działają cztery przejścia drogowe, w Braniewie - kolejowe, a w Szymanach - lotnicze.

Do Krainy Tysiąca Jezior można dotrzeć także samolotem. W Szymanach pod Szczytnem znajduje się międzynarodowy Port Lotniczy Olsztyn-Mazury, który obsługuje połączenia rejsowe i czarterowe. W województwie funkcjonuje również kilka innych lokalizacji, które mogą być przeznaczone dla mniejszej komunikacji lotniczej. To lotniska na olsztyńskich Dajtkach, w Elblągu i Kętrzynie Wilamowie oraz lądowiska w Gryźlinach, Babiętach, Kikitach i Mazury Residence koło Giżycka.

Więcej na: www.mazuryairport.pl

Szlaki regionu

Teren Warmii i Mazur przecina ogromna liczba szlaków turystycznych. Są wśród nich zarówno trasy samochodowe czy wodne, jak i piesze czy rowerowe. Poniżej prezentujemy zaledwie mały wycinek z długiej listy atrakcyjnych szlaków.

Więcej na: www.szlaki.mazury.pl

Port Lotniczy Olsztyn-Mazury, fot. arch. PLOM

Szlaki tematyczne

Szlaki tematyczne są często ponadregionalne, a ich pokonanie w całości wymaga kilku dni. Nic nie stoi jednak na przeszkodzie, by ruszyć na trasę w jej dowolnym miejscu.

Szlak Kopernikowski
300 km

Zgodnie z nazwą trasa wiedzie przez miejscowości, w których żył i pracował Mikołaj Kopernik, najsłynniejszy polski astronom. Ułatwia zwiedzenie środkowej i północno-zachodniej części województwa. Zaczyna się w Nowym Mieście Lubawskim i przez Lubawę biegnie do Olsztyna. Następnie prowadzi przez wiekowe, bogate w zabytki warmińskie miasta: Dobre Miasto, Lidzbark Warmiński, Ornetę, Pieniężno, Braniewo i Frombork. Zahacza też o kilka malowniczych wsi. Później wiedzie przez Tolkmicko do Elbląga. Trasa jest oznakowana specjalnymi tablicami z wizerunkiem astrolabium.

Istnieje też ponadregionalny **pieszy Szlak Kopernikowski**. Jest oznakowany kolorem czerwonym. Zaczyna się w Olsztynie, a kończy w Toruniu. Odcinek prowadzący przez Warmię (237 km) jest niezwykle atrakcyjny krajobrazowo i przyrodniczo.

Więcej o życiu astronoma i związanych z nim miejscach w folderze *Szlak Kopernikowski.*

Wzgórze Katedralne we Fromborku, fot. arch. UMWWM

Bazylika kolegiacka Najświętszego Zbawiciela i Wszystkich Świętych w Dobrym Mieście, fot. GEP Chroszcz

Szlak Zamków Gotyckich

642 km

Prowadzi przez tereny Warmii, Mazur, Powiśla i Kaszub, pozwalając zobaczyć 12 gotyckich zamków. Są wśród nich zarówno zamki biskupie, kapitulne, jak i krzyżackie. W województwie warmińsko-mazurskim na szlaku znalazły się zamki w: Nidzicy, Olsztynie, Lidzbarku Warmińskim, Ostródzie, Kętrzynie, Rynie i Reszlu. Trasa jest oznakowana tablicami z wizerunkiem tarczy.

Więcej o gotyckich zamkach – zob. s. 26–29.

Szlak Fortyfikacji Mazurskich

438 km

Niezwykle zróżnicowany szlak, który pozwala poznać założenia staropruskich grodzisk, średniowieczne zamki, świątynie obronne Bezławek i Kętrzyna, XIX-wieczną twierdzę Boyen, XX-wieczne fortyfikacje polowe oraz hitlerowskie kwatery dowodzenia, m.in. w Gierłoży, Mamerkach i Pozezdrzu. Na trasie znalazły się także wiadukty kolejowe w okolicy Kruklanek i w Stańczykach. Szlak został oznakowany tablicami z wizerunkiem schronu.

Więcej o trasie i jej obiektach w folderze *Szlak Fortyfikacji Mazurskich*.

Zamek w Rynie, fot. arch. UMWWM

Zamek biskupów warmińskich w Reszlu, fot. arch. UMWWM

Warowny kościół św. Jerzego w Kętrzynie to element gotyckich obwarowań miasta, fot. arch. UMWWM

Szlak Kanału Elbląskiego

280 km

Trasa wiedzie wzdłuż Kanału Elbląskiego – unikatowego obiektu, osiągnięcia XIX-wiecznej inżynierii wodnej. Pozwala zobaczyć niemal wszystkie ciekawe miejsca znajdujące się w okolicy tego popularnego szlaku wodnego – nie tylko system jedynych w swoim rodzaju pochylni, ale też liczne zabytki. Szlak prowadzi m.in. przez: Ostródę, Miłomłyn, Morąg, Małdyty, Pasłęk, Elbląg, Zalewo, Susz, Szymbark i Iławę. Jest oznakowany tablicami z wizerunkiem koła wodnego.

Więcej o trasie i jej obiektach w folderze *Szlak Kanału Elbląskiego*.

Szlak Pętli Grunwaldzkiej

263 km

Jedna z największych bitew w średniowiecznej Europie, zakończona zwycięstwem wojsk polskich i litewsko-ruskich nad zakonem krzyżackim, rozegrała się 15 lipca 1410 roku pod Grunwaldem. Szlak ułatwia dotarcie do ciekawych miejsc położonych w okolicy pól, na których doszło do walki. Trasa wiedzie m.in. przez: Ostródę, Lubawę, Lidzbark, Działdowo, Nidzicę i Grunwald. Jest oznakowana tablicami z wizerunkiem dwóch mieczy.

Więcej o trasie i jej obiektach w folderze *Wokół Grunwaldu*.

Szlak Kanału Elbląskiego – pochylnia Buczyniec, fot. J. Pruszyńska

Inscenizacja bitwy na Polach Grunwaldu, fot. arch. UMWWM

Wieża Bismarcka w Ostródzie, fot. J. Pruszyńska

Szlaki napoleońskie

40 km

Na Warmii i Mazurach wyznaczono kilka szlaków związanych z pobytem na tych terenach Napoleona i jego armii. Trasą przemarszu wojsk napoleońskich na Warmii podczas wojny z Rosją i Prusami w lutym 1807 roku prowadzi **szlak niebieski** w okolicach Olsztyna i Dobrego Miasta. W każdej miejscowości, przez którą wiedzie szlak, umieszczono tablice przybliżające kolejne posunięcia wrogich sobie armii.

Bitwa pod Jonkowem

Na początku lutego 1807 roku na polach pod Jonkowem, w pobliżu umocnień nazywanych ruskim szańcem, naprzeciw siebie stanęli Francuzi i Rosjanie. Napoleon, który dowodził potyczką z pewnej odległości, odniósł zwycięstwo. Od kilku lat w Jonkowie odbywają się imprezy historyczne przypominające to starcie.

Trasa zaczyna się w miejscowości Barkweda, wiedzie m.in. przez Jonkowo, a kończy się w Konradowie.

Szlak Napoleoński wyznaczono także na Pojezierzu Iławskim. Oznakowany kolorem zielonym, prowadzi przez miejsca historycznie związane z pobytem w tym regionie wielkiego Francuza. W Szymbarku Napoleon lubił przechadzać się malowniczą aleją, natomiast w Kamieńcu romansował z Marią Walewską.

Droga Świętego Jakuba

323 km

Droga Świętego Jakuba, czyli Camino de Santiago, jest jednym z najsłynniejszych szlaków pielgrzymkowych w Europie. Trakt prowadzi m.in. przez Polskę, Niemcy i Francję aż do Santiago de Compostela w zachodniej Hiszpanii, gdzie, według legendy, znajduje się grób jednego z 12 apostołów – św. Jakuba Starszego. Szlak wiedzie z Bakałarzewa (województwo podlaskie) przez Olsztyn do Lipowca koło Nowego Miasta Lubawskiego. Droga prowadzi nie tylko przez znane miejsca kultu, m.in. sanktuarium maryjne w Gietrzwałdzie, ale też rejony atrakcyjne z przyrodniczego punktu widzenia. Szlak jest znakowany żółtą muszlą na niebieskim tle.

Aleja Napoleona w Szymbarku, fot. J. Pruszyńska

Kościół sanktuarium w Gietrzwałdzie, fot. arch. UMWWM

Szlak Gotyku Ceglanego [trasa europejska]

Prowadzi przez siedem krajów, od Szwecji przez Danię, Niemcy, Polskę, Litwę po Łotwę i Estonię. Na trasie znalazły się miasta niegdyś związane z Hanzą, w których zachowały się wspaniałe gotyckie kościoły, klasztory, bramy, baszty, ratusze. W Polsce na Szlaku Gotyku Ceglanego jest 12 miast, w tym Olsztyn. W stolicy województwa warmińsko-mazurskiego można podziwiać wybitne dzieła gotyckiej architektury – zamek kapituły warmińskiej, katedrę św. Jakuba, Wysoką Bramę i Stary Ratusz.

Gotyk ceglany

Był charakterystyczny dla Europy Północnej (miast związanych z Hanzą) – terenów, gdzie brakowało skalnych zasobów naturalnych. Masywne mury budowli miały zazwyczaj nieliczne otwory, a wgłębione płaszczyzny blend pokrywano białym tynkiem. Tworzono niezwykle ozdobne szczyty budowli dzięki wyszukanym geometrycznym układom cegieł. Stosowano także ozdobne motywy dekoracyjne – maswerki, okna rozetowe, sterczyny, głowice, a portale bogato profilowano.

Wysoka Brama w Olsztynie, fot. GEP Chroszcz

Zamek w Olsztynie znajduje się na europejskim szlaku Gotyku Ceglanego, fot. GEP Chroszcz

Szlaki rowerowe

Warmia i Mazury sprzyjają rowerowym wyprawom. Leśne dukty, polne trakty i spokojne lokalne drogi są wręcz wymarzone dla miłośników dwóch kółek. Doskonale wiedzą o tym gminy, które niemal co roku wyznaczają nowe trasy rowerowe. Lokalne szlaki nie są zbyt długie (20–50 km) i mają zazwyczaj formę pętli.

Wśród krótkich regionalnych szlaków rowerowych każdy znajdzie coś dla siebie. Ale pomyślano także o tych, którzy chcą wyruszyć na kilkudniową wyprawę, w ten sposób poznając warmińsko-mazurską krainę. Umożliwiają to trasy długodystansowe.

Ścieżka rowerowa w Gołdapi, fot. arch. UMWWM

Ścieżka rowerowa nad jeziorem Ukiel w Olsztynie, fot. arch. UMWWM

Wschodni Szlak Rowerowy Green Velo
całość 2000 km, w woj. warmińsko-mazurskim prawie 400 km

Część tego najdłuższego szlaku rowerowego w Polsce przebiega przez województwo warmińsko-mazurskie i umożliwia zwiedzanie jego północnych terenów, bardzo malowniczych oraz obfitujących w atrakcje przyrodnicze i kulturowe. W regionie wydzielono trzy odcinki trasy, nazwane królestwami rowerowymi: „Nad Zalewem Wiślanym" (93 km), „Warmia i okolice" (147 km) i „Północne Mazury" (153 km). Szlak startuje w Elblągu i wiedzie m.in. przez: Tolkmicko, Frombork, Braniewo, Pieniężno, Górowo Iławeckie, Lidzbark Warmiński, Bartoszyce, Sępopol, Korsze, Barciany, Srokowo, Węgorzewo i Gołdap. Kolejne etapy pokonywania Green Velo warto urozmaicać wycieczkami po licznych trasach lokalnych. Turyści jadący szlakiem mogą korzystać z Miejsc Obsługi Rowerzystów, wyposażonych w stojaki, ławy, stoły, wiaty, kosze na śmieci i tablice informacyjne. Czekają na nich również Miejsca Przyjazne Rowerzystom, czyli rekomendowane obiekty (noclegowe, gastronomiczne, usługowe), które dostosowują swoją ofertę do potrzeb miłośników dwóch kółek.

Szlak Rowerowy Kanału Elbląskiego
ok. 85 km

Łączy Ostródę i tereny wokół kanału z Elblągiem i szlakiem Green Velo. Trasę poprowadzono możliwie najbliżej zabytkowej drogi wodnej, znalazły się na niej m.in. trzy pochylnie kanału (Jelenie, Oleśnica, Kąty) oraz Małdyty i Miłomłyn.

Warmińska Łynostrada
ok. 60 km

Rowerowa trasa trekkingowa z Olsztyna do Lidzbarka Warmińskiego, przez który biegnie Green Velo. Wiedzie głównie drogami leśnymi, możliwie blisko koryta rzeki. Prowadzi m.in. przez Brąswałd, Cerkiewnik, Dobre Miasto i Smolajny.

Międzynarodowy szlak R1
w Polsce 675 km, w woj. warmińsko-mazurskim 86 km

Łączy francuskie Calais z rosyjskim Petersburgiem. Trasa w granicach Polski wiedzie od Kostrzyna nad Odrą do granicy z obwodem kaliningradzkim w Gronowie. W województwie warmińsko-mazurskim prowadzi pięknymi, jeszcze dość dzikimi terenami Żuław Wiślanych, Wysoczyzny Elbląskiej i Niziny Warmińskiej. Z większych miast na trasie można odwiedzić Elbląg, Frombork i Braniewo, gdzie warto zobaczyć wiele bezcennych zabytków.

Więcej o trasach rowerowych w folderze *Warmia i Mazury rowerem*.

Na szlaku rowerowym, fot. arch. UMWWM

Malowniczy odcinek szlaku rowerowego Green Velo, fot. arch. UMWWM

Szlaki wodne

Warmia i Mazury to mekka wodniaków. Latem na najbardziej uczęszczanych szlakach żeglarskich aż roi się od jachtów i żaglówek. Prawie w każdej miejscowości nad jeziorem działa przystań, a w niektórych można wypożyczyć sprzęt. Popularne jest również kajakarstwo. Niewielki kajak daje ogromne możliwości – można na nim wyruszyć na kilkugodzinną wycieczkę po okolicy lub na kilkudniowy spływ.

Sieć ekomarin

Ciągle zwiększająca się liczba turystów na Warmii i Mazurach – w sezonie po Krainie Wielkich Jezior Mazurskich pływa blisko 10 tysięcy jachtów i żaglówek – zmusza do coraz większego dbania o środowisko. Stąd idea ekomarin. Ekologiczne przystanie są podłączone do sieci kanalizacji sanitarnej, wyposażone w instalacje do odbioru nieczystości z jachtów i do segregacji odpadów.

Ekomariny działają już w Mikołajkach, Giżycku, Wilkasach, Mrągowie, Kamieniu, Piaskach, Węgorzewie, Rynie, Piszu, Zalewie, Siemianach i Iławie.

Rejsy statkiem w Iławie, fot. arch. UMWWM

Przystań żeglarska w Mikołajkach, fot. arch. UMWWM

Centrami wodniackimi Krainy Wielkich Jezior Mazurskich są: Giżycko, Mikołajki, Pisz, Ryn, Ruciane-Nida, Węgorzewo i Sztynort. Bez trudu można wypożyczyć jacht czy kajak, a większość firm zapewnia odbiór sprzętu w wybranym przez klienta miejscu. Dużymi ośrodkami sportów wodnych są też Iława, Ostróda i Ełk.

Szlak Wielkich Jezior Mazurskich
całość 132 km

Kraina Wielkich Jezior Mazurskich to eldorado żeglarzy. Można tu przeżyć niezapomniane chwile, bo też trudno znaleźć drugi tak doskonały region żeglarski w Europie. Przez północną część krainy wiedzie popularna trasa **Giżycko – Węgorzewo**. Swój początek bierze na jeziorze Niegocin lub Kisajno. Najkrótszą trasą do pokonania jest zaledwie 25 km, ale z wariantami zahaczającymi o inne malownicze akweny (np. jeziora Dobskie i Święcajty) oraz postojami w kilku ciekawych miejscach (np. Mamerkach, zob. s. 38) szlak można wydłużyć do 80 km.

Na jeziorze Niegocin, fot. arch. UMWWM

Kanał Łuczański w Giżycku, fot. arch. UMWWM

W grodzie Galindów

U ujścia Krutyni do jeziora Bełdany, w Iznocie, działa Galindia – Mazurski Eden. To niezwykły projekt przybliżający kulturę Galindów. Plemię zamieszkiwało te tereny od V w. p.n.e. do XIII wieku n.e. Działa tu hotel, karczma i przystań żeglarska. Przy okazji można zwiedzić tajemnicze podziemne lochy i pieczary, obejrzeć rzeźby bóstw i poznać galindzkie zwyczaje i wierzenia.

Więcej na: www.galindia.com.pl

Z Giżycka można też wyruszyć na południe, by zwiedzić środkową część Krainy Wielkich Jezior Mazurskich. Szlak **Giżycko – Mikołajki** ma 37 km. Zaczyna się na jeziorze Niegocin, a następnie kilkoma akwenami (m.in. jeziorami Bocznym, Jagodnym, Tałty) połączonymi kanałami dociera do letniej stolicy polskich wodniaków – Mikołajek. Stąd można wyruszyć jeszcze dalej na południe – ciągiem jezior rynnowych (Mikołajskie, Bełdany) do **Rucianego-Nidy** (19 km) albo odbić na Mazurskie Morze, czyli jezioro Śniardwy, i dalej do **Pisza** (25 km).

Dokładne opisy szlaków wodnych w Krainie Wielkich Jezior Mazurskich w folderze *Szlak Wielkich Jezior Mazurskich*.

Jezioro Mikołajskie, fot. arch. UMWWM

Ekomarina nad jeziorem Roś w Piszu, fot. arch. UMWWM

Szlak Krutyni

96km

To najpopularniejszy szlak kajakowy na Mazurach i jeden z najpiękniejszych w Europie. Prowadzi przez kilkanaście jezior połączonych krótkimi rzekami (strugami), które objęto wspólną nazwą Krutynia. Niezwykle ciekawa i zróżnicowana trasa prowadzi przez Puszczę Piską, a od Jeziora Mokrego także w granicach Mazurskiego Parku Krajobrazowego. Rzeka płynie wśród nieskażonej i dzikiej przyrody, zahaczając o wsie z ciekawą architekturą. Spływy z reguły rozpoczynają się w Sorkwitach,

Wieś Krutyń

Niewielkie drewniane chaty, niektóre zdobione gankiem i okiennicami, malutki rynek i rozbuchana zieleń – oto Krutyń. W dawnej stodole z końca XIX wieku mieści się Muzeum Przyrodnicze Mazurskiego Parku Krajobrazowego. Ale większość turystów odwiedza wieś, by, jak za dawnych lat, spłynąć po Krutyni łodzią. Sztakerzy drewnianymi prykami pchają łodzie krętym korytem rzeki, pozwalając podziwiać jeden z najpiękniejszych jej odcinków.

W 1934 roku wioskę odwiedził Melchior Wańkowicz, który wraz z córką spędzał w Prusach Wschodnich wakacje, opisane później w słynnej książce *Na tropach Smętka*.

Jezioro Krutyńskie,
fot. arch. UMWWM

Na Krutyni,
fot. GEP Chroszcz

a kończą w Rucianem-Nidzie. Za najpiękniejszą część szlaku uważa się odcinek od Jeziora Krutyńskiego do Ukty. Szlak nie jest trudny, a na jego przepłynięcie warto przeznaczyć co najmniej tydzień. Wzdłuż trasy powstała infrastruktura turystyczna – działają liczne pola namiotowe, kempingi oraz przystanie.

Szlak Łyny

204 km

Ten niezwykle interesujący szlak jest uznawany za najpiękniejszy na Warmii. Z kajaka można podziwiać zarówno wspaniałe krajobrazy, jak i zabytkową architekturę mijanych miast, miasteczek i wsi (m.in. Olsztyna, Dobrego Miasta, Smolajn, Lidzbarka Warmińskiego). Trasa spływu jest długa, ale niezwykle ciekawa i urozmaicona. Górny odcinek rzeki to wspaniałe lasy i jeziora oraz dwa malownicze przełomy: między jeziorem Ustrych a wsią Ruś (na tym odcinku Łyna przybiera charakter rzeki górskiej) oraz na terenie lasu miejskiego w Olsztynie. Na przepłynięcie rezerwatu ścisłego Las Warmiński konieczna jest zgoda wojewódzkiego konserwatora przyrody w Olsztynie. Łyna jest dość łatwym szlakiem, z wyjątkiem wspomnia-

Łyna w Lidzbarku Warmińskim, fot. arch. UMWWM

Malowniczy szlak Krutyni, fot. GEP Chroszcz

nego krótkiego odcinka przez rezerwat, na którym można się natknąć na liczne powalone drzewa, konary i wystające z dna kamienie. Na pokonanie całej trasy warto przeznaczyć dwa tygodnie.

Więcej szlaków turystycznych Warmii i Mazur:
www.szlaki.mazury.pl

Szlak Drwęcy

178 km

To jedyny szlak wodny prowadzący w całości rezerwatem przyrody, bo też całą Drwęcę objęto ochroną. Trasa jest łatwa, bez przeszkód, z kilkoma przenoskami, przyrodniczo urozmaicona. Szlak można modyfikować, odbijając na Kanał Elbląski czy okoliczne jeziora. Zwykle spływ Drwęcą zaczyna się w okolicy Ostródy, dalej wiedzie przez Nowe Miasto Lubawskie, by za nim opuścić województwo warmińsko-mazurskie. Szlak kończy się w Toruniu (województwo kujawsko-pomorskie). Na pokonanie całej trasy warto przeznaczyć co najmniej 10 dni.

Brama Kurzętnicka w Nowym Mieście Lubawskim, fot. arch. UMWWM

Szlak kajakowy Drwęcy, fot. arch. UMWWM

Nowy Cud Polski

Polska edycja magazynu *National Geographic*, wzorem międzynarodowego konkursu Nowych Siedmiu Cudów Natury (zob. s. 10), ogłosiła plebiscyt na Siedem Nowych Cudów Polski. Wśród najpiękniejszych i najciekawszych miejsc w Polsce znalazł się Kanał Elbląski.

Kanał Elbląski

83 km, z odgałęzieniami 152 km

Zabytek techniki, obiekt unikatowy na skalę światową (postuluje się wpisanie go na Listę Światowego Dziedzictwa Przyrodniczego i Kulturowego), jest najdłuższym kanałem żeglownym w Polsce. Łączy jezioro Druzno z Jeziorem Drwęckim, czyli okolice Elbląga z Ostródą. Trasę można jeszcze wydłużyć: rzeką Elbląg wydostać się na Zalew Wiślany albo Pętlą Żuławską dotrzeć do Wisły i Bałtyku (zob. dalej), czy z Ostródy popłynąć Kanałem Ostródzkim do Starych Jabłonek. Odbijając natomiast w Miłomłynie na Kanał Iławski, dopłynie się do Iławy.

Rejs Kanałem Elbląskim należy do największych atrakcji regionu. Można popłynąć statkiem lub podziwiać jego krajobraz indywidualnie – z jachtu czy kajaka. Żegluga Ostródzko-Elbląska, która prowadzi rejsy po kanale, proponuje kilka wariantów trasy, wycieczkę można rozpocząć w Ostródzie, Elblągu lub innej miejscowości na szlaku. Najbardziej widowiskowy odcinek, na którym statki pokonują system pochylni, znajduje się między Elblągiem a Małdytami.

Więcej na: www.zegluga.com.pl

Pętla Żuławska

całość 403 km

Wiedzie rzekami (m.in. Wisłą, Szkarpawą, Nogatem i Elblągiem), Zalewem Wiślanym i Kanałem Jagiellońskim. To doskonała trasa dla zapalonych wodniaków. Można wybrać któryś z jej kilku wariantów. Do województwa warmińsko-mazurskiego należy niewielki, ale niezwykle malowniczy odcinek pętli. Nad Zalewem Wiślanym warto odwiedzić m.in. arcyciekawy Frombork, następnie zatrzymać się na chwilę w nastrojowym Elblągu. A potem pożeglować Kanałem Jagiellońskim, jednym z najstarszych w Polsce (wybudowanym w 1483 roku), przez Nogat do Wisły.

Więcej na: www.petla-zulawska.pl

Pochylnia na Kanale Elbląskim, fot. arch. UMWWM

Atrakcje zimowe

Warmia i Mazury należą do najzimniejszych regionów w Polsce, a to zapewnia nie tylko długą i mroźną, ale również śnieżną zimę. Wzgórza Dylewskie i Szeskie od lat cieszą się uznaniem lokalnych miłośników białego szaleństwa. Oprócz **nart zjazdowych** coraz więcej zwolenników mają **narty śladowe i biegowe** – potwierdzają to organizowane corocznie rekreacyjny Bieg Sasinów w Parku Krajobrazowym Wzgórz Dylewskich oraz Bieg Jaćwingów w lesie koło Gołdapi. Na zimowy wypoczynek z nartami biegowymi zaprasza też sporo gospodarstw agroturystycznych.

Drugą młodość przeżywa żeglarstwo lodowe. **Bojery** można wypożyczyć m.in. w Mikołajkach i Giżycku, pojawiły się też firmy organizujące zimowe kursy dla tych, którzy chcieliby spróbować lodowych ślizgów. Z roku na rok powiększa się również grono adeptów **nurkowania pod lodem**. Dla chętnych organizowane są specjalne szkolenia. Ostatnio popularne stają się **zimowe spływy kajakowe**.

Więcej o zimowych atrakcjach regionu w folderze *Warmia i Mazury na zimę*.

Dzikie Mazury

Północno-wschodnia część Mazur – Wzgórza Szeskie oraz okolice puszcz Rominckiej i Boreckiej – to najbardziej dziki, jeszcze nieodkryty przez masową turystykę, zakątek regionu. Niezwykle cenny z przyrodniczego punktu widzenia, zachwyca również pod względem krajobrazowym i kulturowym. Mazury Garbate, bo tak często zwie się ten niezwykły teren, warto odwiedzić zimą. Oprócz skorzystania z wyciągów narciarskich na Pięknej Górze, można też poszaleć na nartach śladowych oraz przejechać się psimi zaprzęgami. Na zimowy wypoczynek zaprasza tu coraz więcej doskonale prowadzonych gospodarstw agroturystycznych z bogatą ofertą całoroczną.

Stok narciarski Kurza Góra, fot. arch. UMWWM

Stoki i wyciągi narciarskie

Kurzętnik – Kurza Góra

Największy ośrodek narciarski w północnej Polsce. Dysponuje trzema trasami zjazdowymi (łącznie blisko 2,5 km), obsługiwanymi przez wyciągi orczykowe, a częściowo przez taśmowy. Trasy wyposażono w system naśnieżania i sztuczne oświetlenie. Dodatkowa atrakcja to drewniana wieża widokowa o wys. 35 metrów. Działają tutaj tory do tubingu (łącznie 700 m) i lodowisko, park rozrywki i restauracja.

Więcej na: www.kurzagora.pl

Konikowo koło Gołdapi – Piękna Góra

Stacja obsługuje pięć wyciągów narciarskich: krzesełkowy, dwa orczykowe i dwa niskiego prowadzenia. W sumie oferuje 2 km tras narciarskich o różnej skali trudności. Stoki są oświetlone. Atrakcją jest tor saneczkowy, jeden z najnowocześniejszych w Europie. Działa wypożyczalnia sprzętu narciarskiego. Zajazd serwuje doskonałe kartacze, co potwierdza stosowny certyfikat.

Więcej na: www.zajazd-rudziewicz.pl

Mrągowo – Góra Czterech Wiatrów

Ośrodek znajduje się na Półwyspie Czterech Wiatrów na jeziorze Czos. Funkcjonują tu dwa wyciągi orczykowe obsługujące pięć tras zjazdowych o różnym

Mazurskie Tężnie Solankowe w Gołdapi, fot. arch. UMWWM

stopniu trudności. Jest też tor saneczkowy i snowpark. Stoki są oświetlone. Działa wypożyczalnia sprzętu narciarskiego i restauracja.

Więcej na: www.g4w.pl

Okrągłe koło Orzysza –Stacja Narciarska Okrągłe

Ośrodek znajduje się nad jeziorem Skomack Mały. Są tu trzy wyciągi orczykowe i cztery trasy. Stoki są oświetlone. Działa wypożyczalnia i serwis sprzętu narciarskiego, pensjonat i restauracja.

Więcej na: www.skimazury.pl

Ruś koło Olsztyna – Kartasiówka

W ośrodku funkcjonują trzy wyciągi orczykowe obsługujące trzy trasy zjazdowe. Stok jest oświetlony. Działa wypożyczalnia sprzętu narciarskiego i bar.

Wyciągi narciarskie funkcjonują także w **Mikołajkach** i w **Lubstynku** koło Lubawy.

Komfortowy wypoczynek

Na Warmię i Mazury nie przyjeżdża się tylko na wakacje, lecz również by odzyskać zdrowie i urodę. Sprzyja temu nieskażona przyroda i niezwykle bogata oferta **ośrodków spa & wellness**. W znanych miejscowościach letniskowych działają ekskluzywne hotele z basenami i całą gamą zabiegów relaksująco-odprężających, a z dala od hałaśliwych ośrodków turystycznych, często w leśnych ostępach, można pozbyć się stresu w luksusowych ośrodkach spa. Komfortowy i jedyny w swoim rodzaju pobyt proponują **hotele zlokalizowane w gotyckich zamkach**. W ekskluzywne hotele zamieniane są też **dawne pałace i rezydencje**.

Doskonały wypoczynek, choć w zupełnie innym stylu, zapewniają zadbane stare gospodarstwa. Przekształcone z pietyzmem w **pensjonaty** czy **obiekty agroturystyczne** proponują domową atmosferę i nawiązanie do tradycji, zwłaszcza w kuchni. Coraz częściej właściciele takich gospodarstw zapewniają zwiedzanie zabytków czy lokalnych muzeów albo wycieczki po okolicy.

Poszukując kwatery, warto zajrzeć na portale promujące region oraz strony lokalnych organizacji turystycznych, poszczególnych gmin czy miejscowości (zob. s. 72).

Jedynym miastem Warmii i Mazur, które ma oficjalny status uzdrowiska, jest **Gołdap**. Leczy się tu schorzenia narządów ruchu oraz choroby układu oddechowego i nerwowego, korzystając z właściwości błot borowinowych i czystego powietrza.

Golf w regionie

Mazury Golf & Country Club w Naterkach – 18-dołkowe pole klasy mistrzowskiej niedaleko Olsztyna; obiekt dostosowany zarówno do umiejętności graczy zaawansowanych, jak i początkujących; na tych ostatnich czekają m.in. specjalne stanowiska treningowe oraz doświadczona kadra (więcej na: www.mazurygolf.pl).

Sand Valley Golf Resort w Pasłęku – 18-dołkowe pole; obiekt dostosowany zarówno do umiejętności graczy zaawansowanych, jak i początkujących; dla tych ostatnich specjalne zajęcia w Akademii Golfa (więcej na: www.sandvalley.pl).

Rozdział IV.

Co się dzieje?

Muzyka

Folklor

Mrągowo – Festiwal Kultury Kresowej (VIII)

Jedyna w swoim rodzaju impreza popularyzująca zwyczaje i tradycje dawnych polskich Kresów. Odbywa się regularnie od 1995 roku. Biorą w niej udział krajowe zespoły muzyczne i taneczne oraz kapele z Ukrainy, Białorusi, Rosji, Łotwy, Litwy, Czech. Występy są dopełniane przez wystawy, spotkania poetyckie, prezentacje rękodzieła, kiermasze z kresowymi kulinariami i rękodziełem.

Więcej na: www.ckit.mragowo.pl

Country

Mrągowo – Piknik Country (VII)

Międzynarodowy festiwal muzyki country, jeden z największych w Europie, odbywa się w Mrągowie od 1983 roku. Występują na nim zarówno polskie, jak i zagraniczne gwiazdy. Podczas kilkudniowej imprezy Mrągowo zmienia się nie do poznania. Do amfiteatru, gdzie odbywają się główne koncerty, ciągnie rozbawiony tłum w westernowych strojach, a na ulicach królują muzyka, taniec oraz motocykle.

Hip-hop

Giżycko – Mazury Hip-Hop Festiwal (VII lub VIII)

Najstarszy festiwal hip-hopowy w Polsce – pierwszą edycję zorganizowano w 2002 roku – odbywa się na terenie pruskiej twierdzy Boyen. Wyjątkowa atmosfera miejsca i znani wykonawcy gwarantują dobrą zabawę.

Więcej na: www.mazuryhiphopfestiwal.pl

Jazz

Iława – Old Jazz Meeting „Złota Tarka" (VIII)

Międzynarodowy festiwal jazzu tradycyjnego gości w Iławie od 1994 roku, ale sam konkurs ma znacznie dłuższą tradycję – po raz pierwszy nagrodę Złota Tarka wręczono w 1965 roku podczas festiwalu Jazz nad Odrą we Wrocławiu. Konkursowy przegląd zespołów oraz występy zaproszonych gwiazd odbywają się w Amfiteatrze im. Louisa Armstronga. Dla miłośników jazzu tradycyjnego (choć nie tylko) to prawdziwa uczta. W programie festiwalu także dużo imprez towarzyszących.

Więcej na: www.zlotatarka.pl

Elbląg – Jazzbląg Festiwal (pomiędzy VII a IX)

Cieszący się coraz większą popularnością festiwal odbywa się w niezwykłym miejscu – dawnym podominikańskim kościele NMP. Mieszczące się tam Centrum Sztuki Galeria EL zaprasza na koncerty znanych

Piknik Country w amfiteatrze w Mrągowie, fot. arch. UMWWM

jazzmanów. Dobra akustyka, niezapomniany klimat i doskonałe granie, czyli jazzowe święto w Elblągu.

Więcej na: jazzblag.galeria-el.pl

Poezja śpiewana

Olsztyn – Ogólnopolskie Spotkania Zamkowe „Śpiewajmy Poezję" (koniec VI lub początek VII)

Poezja śpiewana rozbrzmiewa na olsztyńskim dziedzińcu zamkowym od 1974 roku. Impreza ma charakter konkursowy, ale towarzyszą jej koncerty znanych artystów, tworzących i wykonujących piosenki z „krainy łagodności". Gościło tu mnóstwo sław, osób na stałe wpisanych w historię polskiej piosenki, m.in. Ewa Demarczyk, Elżbieta Adamiak, Agnieszka Osiecka, Jacek Kaczmarski czy Grzegorz Turnau. Niezapomniana atmosfera miejsca sprzyja niezapomnianym koncertom.

Więcej na: www.spiewajmypoezje.pl

Reggae

Ostróda – Reggae Festival (VII lub VIII)

Największe polskie święto związane z reggae. Co roku wywodzący się z Jamajki styl muzyczny przyciąga do Ostródy tłumy fanów. Na terenie dawnych koszar, gdzie odbywa się festiwal, od rana do nocy trwa wielka zabawa. Międzynarodowe gwiazdy, polska scena reggae i konkurs młodych zespołów, a do tego wiele pozytywnych emocji.

Więcej na: www.ostrodareggae.com

Rock

Węgorzewo – Naturalnie Mazury Festiwal (VII)

Dla fanów muzyki rockowej to pozycja obowiązkowa. Oprócz kultowych polskich zespołów rockowych zapraszani są też goście z zagranicy. O znaczeniu imprezy, oprócz poziomu wykonawców, świadczą rzesze przybywających na nią fanów.

Szymon Zychowicz – Koncert Najskrytszych Marzeń – Następne Pokolenie, fot. arch. Biura Ogólnopolskich Spotkań Zamkowych „Śpiewajmy Poezję" (CEiIK Olsztyn)

Olsztyn – Green Festival (VIII)
Festiwal muzyki i zdrowego stylu życia, który oprócz atrakcji dla ucha proponuje wydarzenia związane z edukacją, ekologią, ochroną środowiska, zdrowym odżywaniem i życiem w zgodzie z naturą. Na plaży miejskiej nad jeziorem Ukiel na miłośników dobrej muzyki czekają koncerty aktualnych gwiazd krajowej sceny muzycznej, a dodatkowo również wystawy oraz pokazy filmowe.

Szanty

Mikołajki – Festiwal Szantowy (VII)
Co roku do polskiej stolicy wodniaków przybywają tłumnie miłośnicy piosenek żeglarskich, by posłuchać największych gwiazd sceny szantowej. W programie wspólne śpiewanie i dobra zabawa.

Gdy spojrzymy na przystań w Mikołajkach nie dziwi nas, że są one stolicą piosenki szantowej..., fot. D. Zaród

Giżycko – Festiwal Piosenki Żeglarskiej i Morskiej „Szanty z folkiem" (VII)
Największy polski festiwal szantowy odbywa się na plaży miejskiej. W amfiteatrze rozbrzmiewają, jak piszą organizatorzy: „pieśni pracy, pieśni morza, ballady, rock szanty i szanta szuwarowo-bagienna". Festiwal przyciąga kilkunastotysięczną widownię, w jego programie jest wiele imprez dodatkowych.

Koncerty organowe

Olsztyn – Olsztyńskie Koncerty Organowe (VII–VIII)
Festiwal ma długą tradycję – pierwszy sezon koncertowy zorganizowano w 1979 roku. Od tego czasu w każde wakacje mury katedry św. Jakuba goszczą wybitnych muzyków z Polski i zagranicy. Koncerty odbywają się w letnie niedziele o 20.00.
Więcej na: www.organfestival.olsztyn.pl

Organy w Świętej Lipce
Jedną z największych atrakcji sanktuarium maryjnego w Świętej Lipce (zob. s. 35) są organy – ich barokowy, strojny prospekt zdobią ruchome figurki. Koncertów można wysłuchać m.in. w piątkowe letnie wieczory o 20.00 w ramach Świętolipskich Wieczorów Muzycznych.
Więcej na: www.swlipka.org.pl

Frombork – Międzynarodowy Festiwal Muzyki Organowej (VI–VIII)
Festiwal we Fromborku jest jednym z dwóch najstarszych festiwali w Polsce, odbywa się od 1966 roku. Przyjeżdżają na niego wirtuozi z całego świata. Fromborska katedra ma znakomitą akustykę, a tutejsze organy, o szerokim spektrum brzmieniowym, pozwalają wykonywać bardzo różnorodny repertuar. Koncerty odbywają się w niedziele.
Więcej na: www.muzeum.frombork.pl

Koncert organowy we Fromborku, fot. GEP Chroszcz, dzięki uprzejmości Dyrektora Festiwalu pana Jana Brzozeckiego oraz wykonawcy – portugalskiego organisty pana Filipe Verissimo

Teatr Maladype (Węgry), fot. arch. Międzynarodowego Festiwalu Teatralnego „Nowa Europa-Demoludy" w Olsztynie

Giżycko – Międzynarodowy Festiwal Muzyki Organowej i Kameralnej (VII–VIII)
W murach kościoła ewangelicko-augsburskiego latem można posłuchać najpiękniejszych utworów na organy. Koncerty odbywają się w niedziele o 19.00.
Więcej na: www.centrumanimacji.pl

Teatr

Olsztyn – Olsztyńskie Spotkania Teatralne (III-IV)
Przedstawienia tradycyjne obok awangardowych, teatr tańca obok pantomimy… Spotkania to przegląd najciekawszych zjawisk zarówno scen krajowych, jak i zagranicznych. Bogata oferta repertuarowa uwzględnia różnorodność gatunkową i estetyczną przedstawień. A wszystko to na scenie Teatru im. Stefana Jaracza.
Więcej na: www.ost.olsztyn.pl

Olsztyn – Międzynarodowy Festiwal Teatralny „Nowa Europa-Demoludy" (X)
Przedstawienia teatrów z krajów byłego bloku socjalistycznego, stąd nieco ironiczna nazwa „Demoludy". Dużo śmiechu, groteski i parodii w doskonałych przedstawieniach. Odkrywcze i inspirujące.
Więcej na: www.teatr.olsztyn.pl

Elbląg – Elbląska Wiosna Teatralna (III-IV)
Spektakle muzyczne, komediowe, pantomima, monodram, kabareton oraz koncerty – program tak bogaty i różnorodny, że każdy znajdzie coś dla siebie. Impreza ma charakter konfrontacji teatralnych. Zapraszane są zespoły, których przedstawienia zostały uznane w ich miastach i krajach za wydarzenia.
Więcej na: www.teatr.elblag.pl

Inscenizacje historyczne

Grunwald – najsłynniejsza wiktoria w dziejach Polski (VII)
Co roku około 15 lipca członkowie europejskich bractw rycerskich odgrywają na Polach Grunwaldu inscenizację najważniejszej bitwy w historii polskiego oręża. Impreza odbywa się od 1998 roku. Zastępy średnio-

Co roku bitwę grunwaldzką przyjeżdżają obejrzeć dziesiątki tysięcy widzów, fot. arch. UMWWM

wiecznych wojsk – w bitwie uczestniczy około 2 tysięcy rycerzy – odtwarzają szczegółowo przebieg walk. Przygląda się temu 60-80 tysięcy osób. Choć wynik wszyscy znają, widowisko jest po prostu fascynujące. Inscenizacja to część obchodów Dni Grunwaldu, podczas których nie tylko przypomina się historyczne wydarzenia, ale też przybliża kulturę i tradycję regionu oraz dawne rzemiosło.

Więcej na: www.muzeumgrunwald.fbrothers.coml

Lidzbark Warmiński – bitwa pod Heilsbergiem (VI)

10 czerwca 1807 roku pod Heilsbergiem, czyli Lidzbarkiem Warmińskim, doszło do wielkiego starcia armii francuskiej z rosyjsko-pruską. Na pamiątkę tego wydarzenia, co roku kilkuset pasjonatów odgrywa na lidzbarskim poligonie tę historyczną bitwę. Na kilka godzin czas cofa się do wieku XIX. Po inscenizacji na przybyłych czeka mnóstwo innych atrakcji: targ rękodzieła, koncerty, turniej strzelecki…

Więcej na: www.ldk.lidzbarkwarminski.pl

Sport

Sporty motorowe

Mikołajki – Rajd Polski (pomiędzy IV a IX)

Ta najważniejsza impreza rajdowa w Polsce od 2005 roku odbywa się na Mazurach, a jej bazą są – znane szczególnie miłośnikom żeglarstwa – Mikołajki. Stanowi jedną z rund Mistrzostw Polski oraz – w zależności od edycji – Rajdowych Mistrzostw Europy lub Mistrzostw Świata. Zawodnicy pokonują trasę 600-800 km, z czego ponad 230 km to odcinki specjalne. Szczególną popularnością wśród kibiców cieszy się superoes rozgrywany na torze w Mikołajkach. W rajdzie startują załogi z kilkunastu krajów, w tym kierowcy zaliczani do europejskiej czołówki.

Więcej na: www.rajdpolski.pl

Regaty

Mazury to niekwestionowane centrum żeglarskie Polski i praktycznie co weekend – począwszy od maja, a skończywszy na wrześniu – na którymś z licznych jezior odbywają się regaty. Areną zmagań wodniaków najczęściej stają się akweny Wielkich Jezior Mazurskich, a także jezioro Jeziorak i Zalew Wiślany. W niektórych zawodach bierze udział nawet 100 jednostek pływających. Największe regaty w regionie:

Giżycko – jezioro Niegocin
- Międzynarodowe Mistrzostwa Polski Jachtów Kabinowych (VIII)
- Puchar Polski Żeglarzy z Niepełnosprawnością (V-IX)

Mikołajki – Jezioro Mikołajskie
- Regaty o Puchar Prezesa PZŻ (VIII)
- Żeglarskie Grand Prix Mikołajek (V-IX)

Węgorzewo – jezioro Mamry
- Memoriał Braci Ejsmontów (IX)
- Mamert Cup (IX)

Bojery

Bojery to sport nie tylko dla miłośników żeglarstwa, który spodoba się każdemu, kto lubi zimę, świeże powietrze, a przede wszystkim szybkość i adrenalinę. Rozpędzone ślizgi mogą bowiem osiągać prędkość nawet 170 km/h. Bojerowcy z Warmii i Mazur należą do światowej czołówki, a tutejsze jeziora doskonale nadają się do uprawiania tej dyscypliny. Jeśli pogoda dopisuje, po zamarzniętych akwenach można ślizgać się już od grudnia. Miłośnicy żeglarstwa lodowego upodobali sobie zwłaszcza jeziora Śniardwy i Niegocin, na których odbywają się zawody klasy DN oraz Monotyp. Terminy i miejsca zawodów są zmienne, bo w dużej mierze zależą od pogody.

Więcej na: www.bojery.pl

Regaty bojerowe, fot. J. Zakrzewski

Pokazy lotnicze

Giżycko i Kętrzyn – Mazury AirShow

Jedna z największych imprez lotniczych w Polsce gromadzi co roku ogromną publiczność. Pokazy odbywają się nad jeziorem Niegocin w okolicy plaży miejskiej i portu w Giżycku, maszyny można natomiast oglądać z bliska na lotnisku Kętrzyn Wilamowo.

Więcej na: www.mazuryairshow.pl

Inne ciekawe wydarzenia

Olsztyn – Olsztyńskie Lato Artystyczne (połowa VI–połowa IX)

Mnóstwo muzyki, od rocka i folku, przez jazz i blues, po muzykę klasyczną, widowiska teatralne i kabaretowe, festyny, zabawy dla dzieci, plenerowe projekcje filmowe, a nawet spektakle operowe… Latem bawi się cały Olsztyn. W ramach OLA odbywa się ponad 100 wydarzeń kulturalno-rozrywkowych, w tym i Olsztyńskie Koncerty Organowe (zob. s. 68).

Więcej na: www.mok.olsztyn.pl

Ełk – Mazurskie Zawody Balonowe (VII)

Mazurskie krajobrazy z lotu ptaka stanowią niezapomniany widok. Nic więc dziwnego, że upodobali je sobie baloniarze. W Ełku pasjonaci tej dyscypliny sportu co roku spotykają się na widowiskowych zawodach. Każdy może zobaczyć balony z bliska podczas ich rozkładania, napełniania, startów i manewrów w powietrzu. Chętni mogą nawet zabrać się w podniebną podróż, żeby z wysokości kilkuset metrów oglądać rywalizację zawodników oraz przyziemny świat.

Noc Kupały, czyli Kupalnocka…

…zwana też Sobótką, to uroczystość obchodzona przez Słowian w noc letniego przesilenia Słońca, połączona z obrzędami i tańcami. Na Ukrainie noc ta przypada z 6 na 7 lipca według kalendarza juliańskiego. Noc Kupały poświęcona jest przede wszystkim żywiołom wody i ognia mającym oczyszczającą moc. To również święto miłości i płodności.

Informacje praktyczne

Informacja Turystyczna

Barczewo, pl. Ratuszowy 1, tel. 89 5148439 w. 78, www.barczewo.pl
Bartoszyce, ul. Bohaterów Warszawy 96, tel. 89 7629880, www.bartoszyce.pl
Biskupiec, pl. Wolności 5c, tel. 89 7154742, www.biskupiec.pl
Bisztynek, ul. Krasickiego 2, tel. 89 5122040, www.bisztynek.pl
Braniewo, ul. Katedralna 7, tel. 55 6443303, www.it.braniewo.pl
Dobre Miasto, ul. Warszawska 14, tel. 89 5132040, www.dobremiasto.com.pl
Działdowo, ul. Kościuszki 3, tel. 23 6975946, www.powiatdzialdowski.pl
Elbląg, ul. Stary Rynek 25, tel. 55 2393377, www.turystyka.elblag.eu
Ełk, ul. Wojska Polskiego 47, tel. 87 6217010, www.turystyka.elk.pl
Frombork, ul. Młynarska 5a, tel. 55 2440677, www.frombork.pl
Gietrzwałd, ul. Kościelna 1, tel. 89 5123290, www.it.gokgietrzwald.pl
Giżycko, ul. gen. Zajączka 2, tel. 87 4285265, www.gizycko.turystyka.pl
Gołdap, pl. Zwycięstwa 16, tel. 87 6152090, www.uzdrowiskogoldap.pl
Górowo Iławeckie, ul. Kościuszki 26, tel. 89 7610048, www.gorowoilaweckie.eu
Iława, ul. Niepodległości 13, tel. 89 6485800, www.ilawa.pl
Iława, ul. Chodkiewicza 5, tel. 602 744 083, www.port-ilawa.pl
Jedwabno, ul. 1 Maja 63, tel. 89 6213473, www.jedwabno.pl
Jeziorany, pl. Jedności Narodowej 14/1, tel. 691 059 861, www.revitawarmia.org
Kętrzyn, pl. Piłsudskiego 10/1, tel. 89 7514765, www.it.ketrzyn.pl
Kozłowo, ul. Mazurska 3, tel. 89 6250825, www.kozlowo.pl
Kurzętnik, ul. Kościuszki 17, tel. 56 4744499, www.gck-kurzetnik.pl
Lidzbark Warmiński, ul. Krasickiego 1, tel. 89 5190052, www.lidzbarkw.eu
Lidzbark, ul. Dworcowa 2, tel. 23 6961505 w. 182, www.lidzbark.pl
Mikołajki, pl. Wolności 7, tel. 87 4216850, www.mikolajki.eu
Miłomłyn, ul. Twarda 12, tel. 89 6425822, www.milomlyn.pl
Morąg, pl. Jana Pawła II 1, tel. 89 7573826, www.morag.pl/lot
Mrągowo, ul. Warszawska 26, tel. 89 7418039, www.it.mragowo.pl
Nidzica, ul. Zamkowa 2, tel. 89 6250370, www.nidzica.pl
Nowe Miasto Lubawskie, ul. 19 Stycznia 17a, tel. 56 4742344, www.itnowemiasto.pl
Olecko, pl. Wolności 22, tel. 87 5204948, www.olecko.pl
Olsztyn, ul. Staromiejska 1, tel. 89 5353565, www.mazury.travel
Olsztyn, pl. Jana Pawła II 1, tel. 89 5210398, www.visit.olsztyn.eu
Olsztynek, ul. Ratusz 1, tel. 89 5195477, www.olsztynek.pl
Orneta, pl. Wolności 26, tel. 55 2210209, www.orneta.pl
Orzysz, Rynek 5, tel. 87 4237187, www.orzysz.pl
Ostróda, pl. 1000-lecia PP 1a, tel. 89 6423000, www.mazury-zachodnie.pl
Piecki, ul. Zwycięstwa 6, tel. 89 7422270, www.piecki.com
Pieniężno, ul. Generalska 8, tel. 55 2374653, www.pieniezno.pl
Pisz, pl. Daszyńskiego 16, tel. 87 4232675 w. 205, www.pdk.pisz.pl
Reszel, Rynek 24, tel. 89 7553904, www.ugreszel.pl
Ruciane-Nida, ul. Dworcowa 14, tel. 87 4231989, www.ruciane-nida.pl
Ryn, ul. Hanki Sawickiej 1, tel. 87 4218061, www.miastoryn.pl
Szczytno, ul. Polska 12, tel. 89 6760999, www.turystyka.szczytno.pl
Tolkmicko, ul. Świętojańska 1, tel. 55 2316182 w. 25, www.kulturatolkmicko.pl
Węgorzewo, Bulwar Loir-et-Cher 4, tel. 87 4274009, www.wegorzewo.pl

Zagraniczne Ośrodki Polskiej Organizacji Turystycznej

Polska Organizacja Turystyczna (POT) jest rządową agencją promującą Polskę na arenie światowej jako kraj atrakcyjny turystycznie. POT ma swoje przedstawicielstwa – Zagraniczne Ośrodki Polskiej Organizacji Turystycznej (ZOPOT) – w 14 krajach. Ośrodki te udzielają informacji dotyczących wyjazdu do Polski oraz dysponują materiałami promującymi poszczególne regiony kraju. Więcej na: www.pot.gov.pl
Austria: Fleschgasse 34/2a, 1130 Wien, tel. +43 1 524 71 91, wien@pot.gov.pl
Belgia: Avenue de la Renaissancelaan 20/25, 1000 Brussel, tel. +32 2 740 06 20, bruxelles@pot.gov.pl
Chiny: 8014 Chang Fu Gong Office Building, 26, Jian Guo Men Wai Avenue, Beijing (Pekin), China, 100022, tel. +86 10 65 25 56 00
Francja: 10 rue Saint-Augustin, 75002 Paris, tel. +33 1 42442992, paris@pot.gov.pl
Hiszpania: c/Princesa 3 duplicado, local 1310, 28008 Madrid, tel. +34 91 541 48 08, madrid@pot.gov.pl
Holandia: Jan Luijkenstraat 12 BG, 1071 CM Amsterdam, tel. +31 20 620 93 99, amsterdam@pot.gov.pl
Japonia: Keio Nishi Shinjuku Minami Bldg. 7F, 3-4-4 Nishi Shinjuku, Shinjuku-ku, Tokyo, 160-0023, tel. +81 3 5908 3808, tokyo@pot.gov.pl
Niemcy: Hohenzollerndamm 151, 14199 Berlin, tel. +49 30 21 00 92 0, berlin@pot.gov.pl
Stany Zjednoczone: 5 Marine View Plaza, Suite 303B, Hoboken, NJ-07030, tel. +1 201 4209910, info.na@poland.travel
Rosja: Triechprudny Pereulok 9, build. 2, office 202, 123001 Moskwa, tel. +7 (495) 6688722, moskva@pot.gov.pl
Szwecja: Karlavägen 47, 11449 Stockholm, tel. +46 8 205 605, stockholm@pot.gov.pl
Wielka Brytania: 10 Heathfield Terrace, 2nd Floor Chiswick, London W4 4JE, tel. +44 (0) 2089917076, london@pot.gov.pl
Włochy: Via G.B.Martini, 6, 00198 Roma, tel. +39 06 482 70 60, roma@pot.gov.pl
Ukraina: 01001 Kyiv, Khreshchatyk 25, lok. 98, tel. + 38 044 278 67 28, kyiv@pot.gov.pl

Region w sieci

www.mazury.travel – portal turystyczny Warmii i Mazur
www.szlaki.mazury.pl – wortal prezentujący szlaki turystyczne Warmii i Mazur
www.lot.powiatszczycienski.pl – Lokalna Organizacja Turystyczna Powiatu Szczycieńskiego
www.lotpn.nidzica.pl – Lokalna Organizacja Turystyczna Powiatu Nidzickiego
www.gizycko.turystyka.pl – Centrum Promocji i Informacji Turystycznej w Giżycku
www.it.mragowo.pl – Lokalna Organizacja Turystyczna „Ziemia Mrągowska"
www.mazury-zachodnie.pl – Zachodniomazurska Lokalna Organizacja Turystyczna
www.lot.ilawa.pl – Lokalna Organizacja Turystyczna Pojezierza Iławskiego i Dorzecza Drwęcy
www.lot.mazury.pl – Lokalna Organizacja Turystyczna „Kraina Nieodkrytych Tajemnic"
www.domwarminski.pl – Stowarzyszenie „Dom Warmiński"
www.cittaslowpolska.pl – polska krajowa sieć miast Cittaslow
www.produktregionalny.warmia.mazury.pl – kalendarz imprez promujących produkt regionalny Warmii i Mazur
www.mazury.travel – portal turystyczny Warmińsko-Mazurskiej Regionalnej Organizacji Turystycznej
www.zamkigotyckie.org.pl – Stowarzyszenie gmin „Polskie zamki gotyckie"
www.warminskizakatek.com.pl – Lokalna Grupa Działania „Warmiński Zakątek"
www.lotmp.pl – Lokalna Organizacja Turystyczna „Mazury Południowe"
www.lgd.mazurskiemorze.pl – Lokalna Grupa Działania „Mazurskie Morze"
www.kanal-elblaski-lgd.pl – Lokalna Grupa Działania „Łączy Nas Kanał Elbląski"
www.lot.olecko.pl – Lokalna Organizacja Turystyczna Ziemi Oleckiej